

Univerza v Ljubljani

Filozofska fakulteta

Oddelek za slovenistiko in Oddelek za sociologijo

Lucija Grušovnik

Brina Svit in migrantstvo v literaturi

Diplomsko delo

Mentor: red. prof. dr. Marko Juvan

Mentor: doc. dr. Jože Vogrinc

Ljubljana, september 2016

KAZALO

1.	UVOD	4
2.	ŽIVLJENJE IN USTVARJANJE BRINE ŠVIGELJ - MÉRAT – BRINE SVIT	5
3.	LITERATURA IN MIGRANTSTVO	9
3.1.	Literatura mobilnosti	9
3.2.	Transkulturalnost in transnacionalnost	9
3.3.	Literatura migracij	10
3.4.	Slovenska izseljenska književnost.....	11
3.4.1.	Literarno ustvarjanje slovenskih izseljencev	13
3.4.2.	Kratek pregled	13
3.4.3.	Severna Amerika.....	14
3.4.4.	Evropa.....	15
3.4.5.	Južna Amerika.....	15
3.4.6.	Avstralija	16
3.4.7.	Azija, Afrika.....	17
4.	TIPOLOGIJA SLOVENSKE IZSELJENSKE KNJIŽEVNOSTI S Poudarkom NA AVTORJIH, KI NE SODIJO V T. I. EKONOMSKO ALI POLITIČNO EMIGRACIJO	17
4.1.	Louis Adamič in migrantstvo	17
4.2.	Lev Detela	21
4.3.	Tipologija	22
4.3.1.	Izseljenska književnost misijonarjev.....	22
4.3.2.	Predvojna izseljenska književnost	22
4.3.3.	Povojna izseljenska književnost.....	23
4.3.4.	Literatura mobilnosti	23
5.	PARIZ KOT MESTO LITERATURE.....	24
5.1.	Znameniti disidenti iz periferne Evrope v Parizu.....	25
5.1.1.	Danilo Kiš (1935–1989).....	25
5.1.2.	Danilo Kiš in Pariz	25
5.1.3.	Milan Kundera	27
5.2.	Brina Svit v Parizu	29
6.	VKLJUČEVANJE BRINE SVIT V SLOVENSKI LITERARNI IN KULTURNI PROSTOR	31
6.1.	Brina Svit in slovenska literarna scena	31
6.2.	Odzivi na njene romane v Sloveniji	32
3.5.	Položaj in status v slovenski družbi	36
7.	STRUKTURA LITERARNEGA POLJA V DELIH BRINE SVIT	37

8. MIGRANTSKA IZKUŠNJA LITERARNIH OSEB V DELIH BRINE SVIT	44
9. ZAKLJUČEK	51
VIRI IN LITERATURA	53

1. UVOD

Brina Svit je v Parizu živeča pisateljica, ki je pri slovenskih bralcih precej popularna. Njene knjige se dobro prodajajo, literarni dogodki povezani z njo so razmeroma dobro obiskani. Predstavila sem koncepte, ki se uporabljajo za razlago in označitev literature sodobnih migrantskih pisateljev in z njimi skušala primerno umestiti pisateljčina dela. V slovenskem prostoru prevladuje koncept in oznaka izseljenska književnost, ki jo preučuje predvsem Janja Žitnik Serafin. Njene preglede, raziskave in študije slovenske izseljenske književnosti sem preučila in uporabila pri diplomski nalogi.

Življenjsko pot in pisateljsko kariero Brine Svit je težko primerjati s slovenskimi ekonomskimi ali političnimi emigranti po svetu, a sem jo vseeno postavila v njihov kontekst, da sem ugotovila, katere so tiste življenjske okoliščine, ki jo postavljajo zunaj okvira tipične slovenske izseljenske ustvarjalke. Kot izjemen primer izseljenskega pisatelja, ki se je dobro integriral v deželo preselitve, in teme migrantstva, domovine, vključevanja v novo družbo spretno in na mestih dokumentaristično vpeljal v svoja dela, sem predstavila Louisa Adamiča.

Preučila sem pozicijo Pariza v literarnem svetu, kako se je pisateljica vključila vanj in jo postavila v primerjalni kontekst z Danilom Kišem in Milanom Kundero, ki sta v tujini uspela predvsem kot »disidenta« in bila kritična do svoje domovine.

V osrednjem delu diplomske naloge sem se ukvarjala z njenimi deli, preučevala, kakšen je njen status in položaj v slovenski družbi, v katero kljub bivanju v Parizu opazno posega in se popolnoma enakopravno vključuje v slovensko literarno sceno, kar je v preteklosti bilo onemogočeno mnogim slovenskim izseljencem.

Proti koncu diplomske naloge sem se spraševala, kako je sprememba jezika vplivala na njeno literarno ustvarjanje in njeno dožemanje samo sebe. V skoraj vseh njenih delih so glavni junaki migranti, ki se spopadajo z življenjem v tujini in opisujejo odnos do domovine. V teh delih sem analizirala, v kakšni meri njihove karakteristike odražajo biografijo Brine Svit.

2. ŽIVLJENJE IN USTVARJANJE BRINE ŠVIGELJ - MÉRAT – BRINE SVIT

Brina Švigelj Merat je pisateljica, scenaristka, režiserka in novinarka, ki živi in dela v Parizu. Rodila se je 31. 5. 1954 v Ljubljani, kjer je na filozofski fakulteti doštudirala francoščino in primerjalno književnost. Med študijem na AGRFT, smer gledališka igra, je spoznala svojega bodočega moža, Francoza, in se z njim preselila v Pariz, kjer si je ustvarila družino in novo življenje. Tam je ustvarjala kot režiserka in posnela tri filme, dva kratka z naslovoma *Nikola* in *Balkon* ter dokumentarni film o francoski igralki Jeanne Moreau. Za film *Nikola* je prejela leta 1989 na festivalu v Dunkerqueu nagrado občinstva, leto kasneje pa je za film *Balkon* na festivalu v Grenoblu osvojila nagrado žirije. Med snemanjem filma *Balkon* se odloči, da bo uporabljala umetniško ime Brina Svit, pod *Con brio* pa se z njim prvič podpiše kot pisateljica. S Slovenijo je povezana na kulturnem in družbenem področju, do leta 2011 je bila stalna dopisnica časnika Delo, v svojih prispevkih pa je predstavljala predvsem literarno pa tudi širšo kulturološko tematiko.

Leta 1984 je izdala svoj prozni prvenec z naslovom *April*, v katerem so fragmentarno razmetane zgodbe, ki jih pripoveduje prvoosebna pripovedovalka. Kritiki so ga sprejemali precej mlačno in tudi odklonilno. Umeščali so ga v različne žanre: Vanesa Matajč ga je uvrstila med dnevniške romane (Matajč 1998: 162), Silvija Borovnik ga obravnava kot pisemski roman (Borovnik 1995: 101), Andrej Blatnik pa *Aprila* ne označuje kot roman, saj nizanje navidez nepovezanih proznih drobcev po njegovem mnenju formalno ne ustreza knjižni zvrsti roman (Blatnik 1995: 9). Podobno meni Jože Šifrer, ki v svoji kritiki zapiše, da bi delo težko uvrstili v katero koli književno zvrst, po njegovem mnenju pa bi *Aprilu* še najbolj ustrezala oznaka dnevniški zapisi (Šifrer 1985: 8).

Leta 1998 je skupaj s Petrom Kolškom izdala roman *Navadna razmerja*. Brina Švigelj - Mérat in Peter Kolšek si med letoma 1988 in 1995 dopisujeta. Njuno dopisovanje v *Navadnih razmerjih* je podobno kot v Laclosovih *Nevarnih razmerjih*, poteka med bivšima ljubimcema, vsebina je ljubezenska, vendar brez nevarnosti ter polaščanja tujih čustev za uresničitev lastnih spletk. Ljubezen iščeta povsod, v lastnem vsakdanu in v fikciji literature. Za romaneskni svet se trudi predvsem pisateljica, ki v dogajanje vključi Almo, ki deluje kot resnična oseba, dokler Peter ne podvomi vanjo in jo s tem nekako ubije, kot pravi pisateljica. Kolškova pisma so predvsem bolj izpovedne in izkušnjske narave.

Uspeh in prepoznavnost v domovini ter tudi v Franciji ji je prinesel ljubezenski roman *Con Brio*, ki je pri nas bil leta 1999 nominiran za nagrado kresnik. Roman je bil s francosko subvencijo preveden in izdan pri elitni francoski založbi Gallimard, kar ji je omogočilo vstop na francoski knjižni trg in prevode še v druge jezike. *Con brio* je zgodba o razmerju med starejšim moškim, Tiborjem, in rosno mlado Grušenjko, ki jo preimenuje v Kati. Po prvem zmenku jo zaprosi za roko in ona privoli pod pogojem »nobenih vprašanj«. Tu se prične trpljenje za Tiborja, saj si zakona ni zamišljal tako. Kati se mu ves čas izmika, naseli se v svojo sobo in v bistvu živi mimo njega. Vanesa Matajč, ki napiše spremno besedo, ljubezensko zgodbo razlaga v hrepenenjskem kontekstu, pri čemer naj bi Lepo Vido predstavljal Tibor (1998: 166).

Svoj naslednji roman *Smrt slovenske primadone* je Brina Svit izdala leta 2000. V njem obračuna z materjo, ki si nadene trpečo in samopomilovalno podobo, da prikrije destruktivnost in patološkost. Glavna junakinja Lea se odpravi v Pariz uresničiti svoje sanje, postati operna pevka. Doma ji ni bilo dovoljeno popevati, lahko je le igrala klavir. Iz zadušljivega oprijema svoje matere se reši za nekaj časa, toda nedokončana zgodba med materjo in hčerjo, jo pripelje nazaj in jo tudi ubije. Naslov naj bi združeval tri temeljne elemente pripovedi – umiranje in smrt junakinje, slovenstvo in presežno pomenljivost: operna diva je za pripovedovalca nekakšna »prva ženska« (Vidali 2000: 211).

Naslednji roman *Moreno* iz leta 2003 je Brina Svit najprej napisala v francoščini in ga nato poustvarila v slovenščini. Roman napiše na tako imenovani pisateljski koloniji v Toskani, kamor se odpravi napisati nekaj čisto drugega od tistega, kar je nastalo. V njem govori o jezikovnem preskakovanju – iz slovenščine v francoščino in obratno – in je njeno avtobiografsko delo. Pisateljica samo sebe preizkusi v francoščini in sebi ter svetu pokaže svoj »današnji« obraz, kot zapiše v *Morenu* (64), ki naj bi se precej razlikoval od tistega, ki ga je nosila v Sloveniji. Od *Morena* dalje so vse njene knjige najprej napisane v francoščini.

Roman *Odveč srce*, ki je v Sloveniji izšel leta 2006, je zadnji del trilogije o Slovenkah (*Con brio*, *Smrt slovenske primadone*). *Odveč srce* je ljubezenski roman, ki govori o ženski z imenom Lila Sever, ki se preseli iz Slovenije v Pariz, kjer postane "nos" v parfumski industriji. Testira in sestavlja nove kombinacije dišav. Po smrti svojega očeta se vrne v domovino zgolj na pogreb, a ostane veliko dlje in preizkuša potrpljenje svojih bližnjih, ko se brez pomisleka spusti v avanturo z do tedaj nepoznanim moškim. Roman ves čas preskakuje med tremi zgodbami iz

različnih časovnih obdobij in krajev. Ena se dogaja v Parizu med Lilo in Simono, druga poteka na Bledu z novim ljubimcem in novim prijateljem, Nastom, tretja pa se odvija v nikoli izdanem romanu Lilinega očeta z naslovom *Odveč srce*, ki ga prebira med bivanjem v hiši ob Blejskem jezeru, ki jo je zapustil.

Z romanom *Coco dias ali Zlata vrata* (2008) se odmakne od tem, ki so prevladovale v njenih prejšnjih delih in poseže po tipu junaka, ki ni značilen za slovensko literaturo. *Coco Dias ali Zlata vrata* je biografski roman o argentinskem plesalcu tanga v Parizu. Delo je nastalo na podlagi "pogodbe" med maestrom Cocom Diasom in pisateljico, da bo namreč slednja napisala njegov portret, roman o cenjenem plesalcu tanga, v zameno pa jo bo on naučil plesati. Hkrati je to roman o nastajanju romana. Pripovedovalka Valérie Nolo, pisateljica, prevajalka in tolmačka, nas vodi skozi vse svoje muke in težave pri pisanju življenjske zgodbe karizmatičnega plesalca. Kot piše Tina Bilban v kritiki, je to tudi avtobiografski roman o občutkih pisateljice, ki ne želi, da ji življenje uide in ga lovi v čutnem koraku tanga (2009: 80).

Ko je že bila med pisanjem naslednjega romana *Noč v Reykjaviku*, je s strani svoje slovenske založbe, Cankarjeve založbe, in njenega urednika Zdravka Duše dobila naročilo, naj napiše hvalnico. Projekt je poskušal s kratkimi besedili slovenskih literatov korespondirati z medijsko hiperprodukcijo in se približati nezahtevnim bralcem. V isti zbirki sta hvalnici objavila še Alojz Ihan in Vinko Möderndorfer. Pisateljica je svoje delo poimenovala *Hvalnica ločitvi* (2011), ki je podrejena predvsem formi, kot v kritiki zapiše Gabriela Babnik: »Ker hoče avtorica besedilo vzpostaviti na več ravneh, ga odpre množici glasov: glasu urednika Gallimarda, Gilovemu glasu, glasu ljubimca, glasu prijateljice in drugim.«¹ V celoto se povezujejo literarna zgodba o nesojenih ljubimcih, pisma prijatelja, dopisovanja z nekdanjo prijateljico in njena lastna razmišljanja, ki govorijo o razhodu z jezikom, domovino, vsakdanjimi navadami in prijateljstvi.

Za svoj naslednji roman *Noč v Reykjaviku* (2013) je dobila subvencijo francoskega ministrstva, s katero je šest tednov preživela na Islandiji. Gre za zgodbo o Lisbeth, ki ji je pravkar umrla sestra, in na milongi v Buenos Airesu sreča Eduarda Rosa, ki ga ženske plačujejo, da pleše z njimi. Lisbeth pa mu ponudi 5000 evrov, da z njo preživi eno noč v Reykjaviku, ki si ga je izbrala, ker bi rada, da bi bila noč z njim čim daljša, in sredi januarja je noč v islandski prestolnici res dolga. Svitova je v intervjuju razložila, kaj jo je gnalo v Islandijo: »Niti približno

¹ <http://www.delo.si/kultura/knjizevni-listi/projekt-hvalnice-iskrenost-konstrukt-provokacija.html>, 10. 6. 2016.

me ni zanimala pokrajina, temveč občutek te dežele. Da si kot na koncu sveta. In ta knjiga je povezana s tem občutkom, da si na koncu sveta. V bistvu s tem, da se sprašuješ, kje je začetek in konec sveta.«² Nekateri kritiki so zapisali, da gre za ljubezensko-erotični roman, toda pisateljica se s tem ne strinja, temveč meni, da glavna junakinja sleče s sebe vso obleko, vendar ne za erotično sceno, ampak z namenom, da pogleda vase, v svoj svet, v svoje življenje.³ Za ta roman je prejela prestižno evropsko nagrado Madeleine Zepter, ki jo podeljujejo avtorju evropskega romana, napisanega v francoščini ali prevedenega v francoski jezik.

Njeno zadnje delo nosi naslov *Slovenski obraz* (2014) in pripoveduje zgodbe argentinskih Slovencev, ki so od doma odšli bodisi kot ekonomski migranti bodisi kot politični emigranti po vojni. Je poklon slovenstvu v Argentini in hkrati prikaz razklanosti slovenskega naroda. Avtorica intervjuja s pisateljico zapiše, da Svitova med pričevalske, skoraj dokumentarne zgodbe Slovencev, spretno vpleta zgodbo o poljskem pisatelju Gombrowizcu. Tudi ta se, tako kot Slovenci, znajde na drugem koncu sveta, samo da je njegova usoda diametralno nasprotna od slovenskih. Slovenci so naredili vse, da bi obdržali svojo identiteto, medtem ko je Gombrowicz naredil vse, da bi jo izgubil in postal samo pisatelj.⁴ Pisateljica prikaže stari prepad med partizani in domobranci, s prstom pokaže na Cerkev in pripoveduje o različnosti pogledov na izid druge svetovne vojne.

Za pisanje o Slovencih v Argentini se je Svitova odločila po smrti svoje matere, ko je postala nikogaršnja hči. Začela se je spraševati o svoji identiteti in maternem jeziku, po odgovore pa se je odpravila med argentinske izseljence.

² <http://www.rtv slo.si/moja-generacija/brina-svit-lisbeth-mora-pasti-tako-fizicno-kot-psiholosko-da-se-znova-postavi-na-noge/332007>, 23. 6. 2016

³ <http://www.rtv slo.si/moja-generacija/brina-svit-lisbeth-mora-pasti-tako-fizicno-kot-psiholosko-da-se-znova-postavi-na-noge/332007>, 23. 6. 2016

⁴ <http://www.rtv slo.si/kultura/novice/brina-svit-pri-slovincih-je-bilo-veliko-stvari-zamolcanih-in-nepostavljenih-na-pravo-mesto/352171#comments>, 25. 6. 2016

3. LITERATURA IN MIGRANTSTVO

3.1. Literatura mobilnosti

Sedanost je zaznamovana z mobilnostjo, torej z gibljivostjo, premičnostjo in nestanovitnostjo, kar pomeni, da so dnevne selitve zaradi dela, selitve v tujino, službene poti in potovanja ter turizem izkustvo slehernega posameznika. V današnjem času je svet eno in od ljudi se pričakuje, da so mobilni, pripravljeni na prilagajanje in menjavo stalnih bivališč. Stabilnosti, kot so jo poznali včasih, ni več. Uveljavlja se nov izraz za skupno poimenovanje literatur, ki so rezultat in posledica novih življenjskih razmer, tj. literatura mobilnosti (Dagnino 2013a: 131; 2013b). Gre za naraščajoče področje, kamor uvrščajo literature, ki so povezane s potovanji, migracijskimi tokovi, izgnansko/diasporično izkušnjo, transnacionalnimi zgodbami in z najnovejšim pojavom – nomadskim življenjskim stilom. Takšna literatura ni več vezana na stalna bivališča, pribežališča in tople domove, temveč odraža nestanovitnost, izogiba se teritorialni umeščenosti. Njeni pisci kljubujejo kulturnim omejitvam in podpirajo preseganje meja med kulturami, narodi in državami.

To so predvsem pisci, ki so prostovoljno odšli v izseljenstvo, kot je na primer bosanski pisatelj Aleksandar Hemon. S svojo prekrivno bosansko-ameriško identiteto je uspešen na mednarodnem trgu, saj kulture postajajo vedno bolj spremenljive in pomešane, transnacionalni avtorji pa te procese uspešno vključujejo v svoja dela.

3.2. Transkulturalnost in transnacionalnost

Kot piše literarna kritičarka Sabrina Brancato (na. po Dagnino 2013a: 133), so transkulturni avtorji odločeni, da vsak kraj, kjer bivajo, spremenijo v svoj dom. Arianna Dagnino pa meni, da se takšni avtorji, ki so fizično in kulturno zelo mobilni, skušajo odmakniti od tradicionalnih kategorij izseljenjskih/izgnanskih/diaspornih/postkolonialnih pisateljev, ki so prevladovali v literarnih diskurzih druge polovice 20. stoletja. Tudi Epstein (v Dagnino 2013a: 133) razloži, da transkulturno delovanje zahteva razpršeno življenje, kar pomeni živeti hkrati znotraj in zunaj vseh obstoječih kultur. Pri tem gre verjetno za iskanje individualne ustvarjalne poti. Preseganje

meja, prekrivanje, spajanje identitet in ustvarjanje svojih lastnih imaginarnih svetov so enako pomembni produkti njihovega ustvarjanja kot literarna dela.

3.3. Literatura migracij

Fatemeh Pourjafari in Abdolali Vahidpour (2013) v svojem članku z naslovom *Migration Literature: A Theoretical Perspective* poudarjata, da ima gibanje in preseljevanje človeštva velik vpliv tudi na literaturo in literarno produkcijo. Kot posledico navajata nov način pisanja, ki jo imenujeta literatura preseljevanja (migration literature). Izraz napeljuje na to, da so glavne teme te literature predvsem preseljevanje in opis kulturnih razmer v gostiteljski državi. Priseljenska izkušnja in težave s prilagoditvijo so ene izmed najbolj popularnih tem, toda literatura preseljevanja je tematsko in strukturno zelo raznolika. Ustvarjalna moč del migrantskih avtorjev je v preseganju le-te oziroma v reinterpretaciji tradicije skozi nepredvidljive in nasprotujoče si razmere, ki jih doživljajo kot manjšinska družbena skupina.

Glavne teme, ki se pojavljajo v literarnih delih migrantov, so problem identitete, spopadanje z novimi življenjskimi razmerami, nevarnosti, ki prežijo v novi domovini, komunikacijski problemi ter razne negotovosti, medtem ko so nostalgija in spomini na prejšnjo domovino bolj obrobni, kajti protagonisti migrantskega dela ves čas ustvarjajo sami sebe, saj preko prilagajanja razmeram novi domovini, srečevanja z različnimi kulturami, izkušnjami diskriminacije osebno dozorevajo in razvijajo svojo hibridno identiteto.

Pourjafarijeva in Vahidpour (2013: 682) izrecno poudarita, da se literarno delo migranta ne uvrsti v migrantsko literaturo kar neposredno.

Tematsko se literatura preseljevanja ukvarja s prikazom, kako se osebe na različne načine spoprijemajo s selitvami in preseljevanji. Odzivi pogosto variirajo, od destruktivne, mučne in boleče izkušnje do učinkovite in navdihujoče. Obe poti pa vodita do redefinicije identitete in vzpostavitve heteronomnega značaja. V delih migrantskih piscev se kaže in zapisuje transnacionalna tradicija, ki ne nadkriljuje nacionalnih tradicij niti ne zastopa humanistične univerzalnosti, temveč je zgolj prikaz vmesnega prostora, ki presega obstoječa nasprotja in gradi most med domom in svetom (prav tam, 686).

Poleg interakcije med nacionalnimi literaturami in vzpostavljanju hibridnih kulturnih vzorcev »dejstvenost globalnega literarnega polja s svojimi literarnimi interakcijami vzpostavljajo tudi druge enote: mnogojezična urbana središča, v katerih pripadnost pisateljev dvema literaturama ni nič izjemnega; multikulturalna obmejna področja in manjšine; mestne države, pokrajine in zgodovinske dežele; veliki imperiji, kolonialna gospostva; ideološko ali versko povezane regije; ozemlja, ki jih skupna dediščina podrejenosti tovrstnim gospostvom določa še po njihovem propadu; razseljeni pisatelji in literarno življenje v diaspori; transnacionalna produkcija, namenjena neposredno svetovnemu literarnemu trgu« (Juvan 2011: 22). Polja literarne komunikacije se med seboj prekrivajo in križajo, zato pogosto pride do trkov in premikov.

Dobro integrirani izseljenski/priseljenski pisci, ki so se v deželah preselitve uveljavili kot dvojezični avtorji ali pa s prevodi svojih del, objavljenimi tudi pri vidnih literarnih založbah ali v osrednjih kulturnih revijah in drugih medijih nove domovine (Žitnik Serafin 2010: 445), so lahko na mednarodnem literarnem trgu zelo dobro izkoristili svoj izseljenski položaj. To je uspelo tudi Brini Svit.

3.4. Slovenska izseljenska književnost

Proces uveljavljanja izseljenske književnosti kot del matične slovenske kulture se je intenzivno začel z osamosvojitvijo Slovenije, ko so padle politične in ideološke prepreke. Matična kultura večinskega naroda v Sloveniji, slovenska izseljenska, slovenska zamejska in manjšinske kulture v Sloveniji so tisto, kar Janja Žitnik (2008: 11) imenuje sokulture, ki šele vse skupaj tvorijo slovensko nacionalno kulturo v sodobnem smislu. Tisto, kar jih združuje, je – bodisi izvorna bodisi privzeta – kulturna dediščina, ki jo nadgrajujejo in dopolnjujejo s svojimi sodobnimi prispevki.

Toda kaj je tisto, kar izseljensko književnost uvršča v vitalen del slovenske nacionalne književnosti, kot jo vidi Žitnikova (2008: 37)? Je to bogatenje slovenskega literarnega sistema z novimi, drugačnimi in presenetljivimi ustvarjalnimi vzgibi, temami in vidiki? Poleg osnovnih tem, ki jih najdemo v katerikoli književnosti (življenje, narava, družba, zgodovina, božje in človeško, večno in minljivo), pa mesto v delih slovenskih izseljenskih piscev najdejo tudi

odkrivanje in približevanje novega, neznanega, po čemer izseljenska dela izstopajo iz glavnine slovenske književnosti. Glavna vez izseljenskega leposlovja, predvsem prve generacije izseljencev, z matično književnostjo pa je nikoli do kraja preseženo domotožje (prav tam, 37).

To kaže na to, da si izseljenci želijo stika s svojim izvorom. Izseljenski avtorji v svojih delih ne prebolijo in prerastejo domotožja, temveč zgolj presežejo njegove začetne stopnje, iz katerih se razvije nova, trajnejša stopnja duhovnega stanja z enako vsebino, meni Žitnik Serafinova (prav tam, 38). Ustvarjalna motivacija izseljenskih piscev in teme njihovih del so tudi njihov boj za sprejetost v novem okolju, njegovo spreminjanje, odpori in prilagajanje. Helga Glušič (1999: 358) je zapisala, da je pisatelj v izseljenstvu z umetniškim oblikovanjem v slovenskem jeziku duhovna in kulturna vez domovine s svetom in sveta z domovino. Izseljenski avtorji z izvirnimi deli, napisanimi v materinščini, vnašajo v slovensko literaturo svoje intimno doživljanje tujine, ki jim je postala dom.

Danes je vse več dvojezičnih izseljenskih avtorjev in če sta bili domotožje in idealiziranje rojstne dežele še pred tremi desetletji osrednji tematski značilnosti književnosti slovenskih izseljencev, pa tudi pomenski značilnosti njenih simbolov in metafor, ju pri sodobnih že prepričljivo izpodrivajo druge značilnosti, kot je na primer težnja k zgodovinski, kulturni in doživljajski sinergiji obeh domovin (Žitnik Serafin 2010: 441).

»Vsaka izseljenska književnost je z vidika njene vloge v okviru kulturne zgodovine posameznega naroda (npr. Slovencev, Ircev in drugih izseljenskih narodov na eni strani in Američanov, Avstralcev, Kanadčanov itd. na drugi) dvonacionalna,« piše Žitnik Serafinova (2008: 40), ki to pojasnjuje z nepresegljivo potrebo po potrjevanju izvorne etnične pripadnosti, ki se pojavlja v delih piscev tudi poznejših generacij slovenskih izseljencev kot neprekinjena rdeča nit, tematika ali motivika, ki se navezuje na slovenski prostor, slovensko zgodovino, kulturo, prihodnost itd.

Izseljenska/priseljenska kultura nastaja in se razvija v kulturnem prostoru, ki je v nekem smislu prerez dveh nacionalnih kultur – ki ju Žitnikova (2007: 210) poimenuje izvorna in ciljna. Po njenem mnenju pa kulture neke priseljske skupnosti ne moremo preprosto označiti kot hibrid med izvorno in ciljno kulturo, saj nanjo delujejo tudi drugi kulturni vplivi, kot so lokalne etnične strukture območij, v katerih bivajo njeni pripadniki, pa globalni medkulturni vplivi in imanentni notranji dejavniki (npr. starostna struktura priseljske skupnosti). Poleg tega je priseljska

kultura prav tako razvejana v svoj osrednji tok (*mainstream*) in v svoje lastne »subkulture« kot vsaka druga (etnična, nacionalna, regionalna ...) kultura (prav tam, 210).

3.4.1. Literarno ustvarjanje slovenskih izseljencev

Izseljenci so se morali v novem okolju hitro prilagoditi drugačnim, pogosto tudi zelo težkim življenjskim razmeram. Nekateri so nadaljevali s svojim ustvarjanjem, ki so ga začeli že v matični domovini, drugi so v izseljenstvu prenehali, mnogo pa je takšnih, ki prej niso čutili potrebe po kakršnem koli izražanju in so v tujini z raznim kulturnim udejstvovanjem ohranjali svojo etnično identiteto in hkrati blažili travme svoje težke življenjske usode v novi domovini.

Slovenci so bili v tujih deželah precej zedinjeni, družila jih je skupna etnična zavest in so se po uspešni ustalitvi pogosto združevali v večje ali manjše podeželske, mestne ali regionalne skupnosti. V teh skupnostih je kmalu po naselitvi mogoče opaziti prve oblike njihove avtonomne socialne in ekonomske vzajemnosti, ki so sčasoma dosegle sorazmerno visoko stopnjo organiziranosti. Podoben proces je potekal tudi v njihovem verskem in političnem, zlasti pa v kulturnem življenju (Žitnik 1999: 14).

Prvi slovenski izseljenski reviji, ki sta bili bodisi v celoti ali vsaj v večji meri namenjeni leposlovnemu ustvarjanju, pa sta se pojavili v tridesetih letih 20. stoletja. V Buenos Airesu je leta 1934 pričela izhajati revija *Duhovno življenje*, v Clevelandu pa leta 1937 *Cankarjev glasnik*.

3.4.2. Kratek pregled

Prvi slovenski izseljenci so bili misijonarji. Prvi poskusi kulturnega ustvarjanja slovenskih misijonarjev prihajajo iz Severne Amerike in segajo v drugo polovico 17. stoletja in začetek 18. stoletja v severozahodno Mehiko, tik ob sedanji meji z Združenimi državami. Najznačilnejša literarna oblika so bila pisma. To so bila misijonska pisma, ki so bila namenjena bralcem v Sloveniji in tudi širše v avstrijski monarhiji.

Slovenski izseljenci so bili kulturno in literarno dejavni na vseh celinah:

3.4.3. Severna Amerika

Prvi val izseljevanja v ZDA pred prvo svetovno vojno je bil precej množičen, zato se je tam oblikovala dovolj močna slovenska skupnost, ki je potrebovala svojo kulturo in tiskano besedo. Začeli so ustanavljati slovenska (najprej podporna) društva, pevske zборе in gledališke skupine. Tako je prvi slovenski izseljenski časopis *Amerikanski Slovenec* pričel izhajati že leta 1891 v Chicagu (Žitnik Serafin 2008: 44). Med predvojnimi izseljenskimi avtorji v ZDA, ki so večinoma pisali v slovenščini, Žitnik Serafinova (2008: 45) izpostavi Jožeta Grdino, Ivana Jonteza, Jurija M. Trunka, Kazimirja Zakrajška, Ivana Moleka, Zvonka A. Novaka, Andreja Kobala, Anno Praček Krasna in Janka N. Roglja ter nesporno najpopularnejšega slovenskega izseljenskega pesnika Ivana Zormanina in Jacka Tomšiča. V prvi generaciji predvojnih izseljencev v ZDA, ki so pisali v angleščini, sta najpomembnejša Louis Adamič in Paul Laric, v drugi generaciji predvojnih priseljencev pa izstopajo Mary Jugg Molek, Frank Mlakar in Rose Mary Prosen, ki je izdala pet kvalitetnih pesniških zbirk (Žitnik Serafin 2008: 45).

Od tistih, ki so se v ZDA priselili po drugi svetovni vojni, sta med pripovedniki v ospredju Karel Mauser, ki je v izseljenstvu objavil devetnajst knjig, in Franc Bükvič s štirimi knjižnimi deli v izseljenstvu. V poeziji vodilno mesto pripisujejo Mileni Šoukal, ki leta 1969 izdala odmevno pesniško zbirko (prav tam, 45).

V Kanadi, podobno kot v ZDA, je po drugi svetovni vojni delovalo precej manj izseljenskih leposlovnih avtorjev kot v Argentini, kamor je šla glavnina povojnih političnih izseljencev. Z literarnega vidika je zanimiv Ted Kramolc, pisatelj, slikar in avtor nekaj proze. Irma Marinčič Ožbalt je v devetdesetih letih izdala svojo kratko prozo v dveh zbirkah. Ivan Dolenc je med kanadskimi Slovenci opravil pionirsko delo s svojim pisateljskim in uredniškim delom, s svojim biografskim delom in organizacijskimi naporji na področju kulture pa je temelje postavljala Cvetka Kocijančič. Zdravko Jelinčič pa je najplodovitejši slovenskokanadski pesnik, ki je objavil več kot tristo pesmi, v osemdesetih letih pa je javnosti predstavil izbor svoje poezije v treh zbirkah (prav tam, 48).

3.4.4. Evropa

Prvo slovensko društvo – Slovensko pevsko društvo Ilirija – v zahodni Evropi so ustanovili okoli leta 1900 (Drnovšek 1999: 45–46). Evropski izseljenci so zaradi bližine doma prebirali časopisje iz domovine, prav tako so brali slovensko izseljensko časopisje iz Severne in Južne Amerike (Drnovšek 1999: 54–55).

Med kvalitetnejše slovenske izseljenske avtorje, ki so ustvarjali v tem delu Evrope pred drugo svetovno vojno, se uvrščata pesnik in umetnostni zgodovinar Vojeslav Mole, ki je živel v Krakovu, ter pripovednik, pesnik in literarni zgodovinar Janko Lavrin, ki je živel in deloval v Veliki Britaniji. Poleg njiju je treba omeniti še delo dveh Slovencev v Franciji, in sicer literarno in prevajalsko delo slikarja Vena Piona in njegovo v francoščini objavljeno poezijo (12 pesniških zbirk) ter nekaj prevodov Vladimirja Kavčiča – Jeana Vodaina.

Med povojnimi slovenskimi izseljenskimi avtorji, ki živijo v Franciji, je v Sloveniji najbolj znan fotograf, filozof, esejist, predavatelj in publicist Evgen Bavčar (Žitnik Serafin 2008: 46).

Med t. i. političnimi emigranti, ki so se – bodisi neposredno iz domovine ali po bivanju v taboriščih – umaknili v evropsko zdomstvo, so na literarnem področju najpomembnejši Vinko Beličič, Stanko Janežič in Franc Jeza, ki so ustvarjali v Trstu, Vladimir Truhlar in Rafko Vodeb, ki sta delovala v Rimu, Metod Turnšek, ki se je leta 1956 preselil iz Trsta na Koroško, in Dimitrij Oton Jeruc, ki se je po več evropskih postajah ustalil v Belgiji. V petdesetih letih se je v Nemčijo izselil pripovednik Igor Šentjunc, ki je v nemščini objavil 23 romanov.

V slovenskem in nemškem jeziku pišejo oziroma so pisali Venčeslav Špruger in Maruša Krese v Nemčiji, pesnica Tea Rovšek-Witzemann na Dunaju, pokojna pesnica Milena Merlak Detela in njen mož Lev Detela, ki sta se na Dunaj izselila 1960 (prav tam, 47).

3.4.5. Južna Amerika

Po prvi svetovni vojni so v Argentino množično prihajali Primorci, ki so odšli zaradi procesov raznarodovanja, ki so ga na novopridobljenem ozemlju izvajali Italijani. Največ leposlovnih prispevkov pred drugo svetovno vojno v Južni Ameriki najdemo v listih in revijah, kot so *Slovenski tednik*, *Duhovno življenje*, *Novi list* in *Njiva*. Tu so objavljali tudi najpomembnejši štirje avtorji predvojnega obdobja, in sicer pesnik in pisatelj David Doktorič iz Urugvaja, Ivan

Kacin iz Argentine, pisatelj Gvidon Jug iz Argentine in snovno zanimivi pesnik in pisatelj Bogomil Trampuž Bratina iz Ekvadorja (Žitnik Serafin 2008: 46).

Glavnina povojnih slovenskih izseljencev, med njimi se je »znašlo konservativno usmerjeno duhovno jedro slovenskega katolištva z vrsto že v domovini uveljavljenih pesnikov, pisateljev, dramatikov, esejistov, kritikov, literarnih zgodovinarjev, publicistov, znanstvenikov, političnih, nabožnih in gospodarskih piscev, ki so pred tem velikim eksodusom imeli po večini v Sloveniji na razpolago širša področja javnega delovanja« (Detela 1999: 122), se je – večinoma po taboriščnem obdobju – preselila v Argentino in druge južnoameriške države.

Kmalu po prihodu na južnoameriško celino so ustanovili svoje osrednje periodične publikacije, med najpomembnejše osrednje publikacije sodita *Zbornik – Koledar Svobodne Slovenije* (ustanovljen 1949) in revija *Meddobje*, ki je začela izhajati kmalu po ustanovitvi Slovenske kulturne akcije (SKA) v Buenos Airesu leta 1954. Z ustanovitvijo SKA so ustvarjalci dobili »drugo Slovenijo«, ki je bila glavna na področju literarnega in kulturnega udejstvovanja ter založniška podpora slovenskim povojnim izseljencem z vseh delov sveta.

Med tamkajšnjimi literarnimi ustvarjalci izstopa pesnik, pisatelj, prevajalec, urednik in literarni zgodovinar Tine Debeljak, ki skupaj s Francetom Papežem, Vinkom Žitnikom, Vinkom Rodetom, Tinetom Debeljakom ml. in Tonetom Rodetom spada med najpomembnejše argentinoslovenske pesnike. Z dramatikom so se ukvarjali Joža Vombergar, povratnik Zorko Simčič, Marjan Willenpart in drugi. Največja pestrost je med pripovedniki, kjer izstopajo Zorko Simčič, Ruda Jurčec, ki je imel široko bralstvo, Stanko Kociper, pretanjen Franc Sodja, Lojze Ilija iz Venezuele, provokativni Tone Brulc, Ivan Korošec, priljubljen mladinski pisatelj Mirko Kunčič, snovno zanimivi Pavle Šimc iz Bolivije in avtor bogate planinske literature Vojko Arko, od novejših avtorjev pa se omenja Anna Valencic iz Čila (Žitnik Serafin 2008: 47–48).

3.4.6. Avstralija

Po drugi svetovni vojni so se tja preselili bodisi zaradi političnih bodisi ekonomskih razlogov. Na področju leposlovja so se začeli uveljavljati z ustanovitvijo časopisa *Misli* leta 1952, v katerem so objavljali kratko prozo, večinoma po zgledu mohorjank. V *Avstralskem Slovencu*, ki je bil ustanovljen leta 1979, sta začela objavljati pesnika Jože Žohar in Danijela Hliš. Literarna revija *Svobodni razgovori* je bila ustanovljena leta 1982 na pobudo pesnice in

urednice Pavle Gruden, revija je nekaj let kasneje postala glasilo Slovenskoavstralskega literarnoumetiškega krožka (SALUK). Tu sta se že omenjenim pesnikom pridružila še Cilka Žagar in Peter Košak. Med pomembnimi slovenskoavstralskimi pesniki, ki ustvarjajo predvsem ali tudi v angleščini, sta Michelle Leber in Danijela Hliš, med pisatelji pa Ivan Kobal in Janko Majnik (povzeto po Žitnik Serafin 2008: 48–49).

3.4.7. Azija, Afrika

V te dele sveta se je izseljevalo zelo malo Slovencev. Od tam se oglašajo predvsem posamezni misijonarji, največkrat v revijah *Katoliški misijoni*, *Duhovno življenje* in *Misijonska obzorja*. Iz literarnoestetskega vidika izstopata Jože Cigale iz Indije in Vladimir Kos z Japonske. Pesnik Kos je objavil deset pesniških zbirk in se uvršča v vrh slovenske izseljenske poezije (povzeto po Žitnik Serafin, 2008: 49).

4. TIPOLOGIJA SLOVENSKE IZSELJENSKE KNJIŽEVNOSTI S POUDARKOM NA AVTORJIH, KI NE SODIJO V T. I. EKONOMSKO ALI POLITIČNO EMIGRACIJO

4.1 Louis Adamič in migrantstvo

Louis Adamič je od vseh slovenskih izseljenskih piscev v novi domovini doživel največjo slavo in literarni uspeh, vendar, kot piše Janja Žitnik v *Slovenski izseljenski književnosti 2* (1999: 212), »ne toliko zaradi umetniške vrednosti svojih del kot zaradi njihove družbeno angažirane vsebine in izvirne, nadvse učinkovite kombinacije literarnih prijemov, s katerimi je na prepričljiv način izražal svoje ideje.« Adamič se je dobro zлил z ameriško družbo, toda v svoji pisateljski karieri je odločno nastopal kot izrazito družbeno angažiran pisatelj, ki je veliko pozornosti namenil zgodovini Amerike in njenim priseljencem.

Za Slovence je zanimiv, ker skoraj vsa njegova dela obravnavajo družbena in kulturna vprašanja obeh domovin, Slovenije oziroma tedanje Jugoslavije in ZDA. Čeprav je pisal v angleščini, ga

štejemo med slovenske avtorje. Kot piše Žitnikova (2009: 116), se ravnovesje med slovensko in ameriško komponento njegove kulturne identitete nikoli ni porušilo. Nad njim je bil navdušen tudi Župančič (1932: 55), ki je v svojem znamenitem eseju *Adamič in slovenstvo* zapisal: »Adamič je ostal Slovenec v prvini svojega duha, v instiktivnem pogonu, v tajnem bistvu. /.../ Amerika mu je dala, kar mu je mogla dati ... Ničesar pa mu ni odvzela.« Slovenstvo se torej po Župančiču odraža v Adamičevih delih. Adamič je bil družbeno in kulturno razpet med ZDA in Jugoslavijo, imel pa je tudi transnacionalni interes, saj je veliko časa namenil tudi globalnim problemom.

Adamič se je leta 1913 kot petnajstleten fant odpravil v Ameriko, kamor ga je gnal njegov avanturističen duh. V novem svetu je dobil službo v poštarskem oddelku časopisa *Glas naroda*, kjer je sredi leta 1916 bil imenovan za pomočnika glavnega urednika. Preden je postal pisatelj, je opravljal še različna druga dela. Najprej je denar služil kot težaški delavec, potem je odšel v ameriško vojsko, se leta 1918 boril na francosko-nemški fronti. Delal je tudi kot novinar (1924).

Že kot vojak je leta 1922 v ameriških revijah objavil prve krajše izvirne zgodbe o vojaški in slovenski priseljski tematiki ter o zanimivih posebnostih in ameriških priseljencev z vseh delov sveta. V angleščino je prevajal Cankarja, Finžgarja, Novačana, Kvedrovo, Prežiha in druge. Leta 1926 je objavil angleški prevod Cankarjevega *Hlapca Jerneja*, ki je zaradi socialnokritične vsebine vzbudil pozornost pri amerškemu pisatelju Uptonu Sinclairu, s katerim si je že prej dopisoval (Žitnik 1999: 213). Vedel je, da če želi postati pisatelj, se mora povezati s pomembnimi književniki, založniki in uredniki.

Leta 1929 se je preselil v New York in se do konca življenja preživljal s poklicem pisatelja. Leta 1931 je izšla njegova prva pomembnejša knjiga *Dynamite* (Dinamit), ki obravnava zgodovino razrednega nasilja v ZDA od dvajsetih let devetnajstega stoletja do organiziranega gangsterskega izsiljevanja. Delo je bilo učno gradivo na vseh koncih ZDA.

Naslednje leto (1932) je izšlo njegovo pretežno avtobiografsko delo z naslovom *Laughing in the Jungle* (Smeh v džungli), v katerem se posveča amerškemu priseljskemu vprašanju. Za obe knjigi je prejel Guggenheimovo štipendijo, ki mu je omogočila enoletno bivanje v Evropi. Devet mesecev je preživel v rojstni domovini in kot rezultat nekajmesečnega bivanja v Jugoslaviji sta nastali knjigi *Struggle* (Boj, 1934) in *The Native's Return* (Vrnitev v rodni kraj, 1934). Prva opisuje in obsoja krute metode mučenja komunistov v tedanjih jugoslovanskih

zaporih. Druga, *Vrnitev v rodni kraj*, »ki prav tako predstavlja neprizanesljivo obtožbo političnih in socialnih razmer ter medetničnih odnosov v kraljevini Jugoslaviji, je v osnovi umetniški potopis z obilico faktografskih vložkov, hkrati pa je ganljiva etnološka študija lokalnih običajev ter živ prikaz vzdušja, ki je vladalo v različnih okoljih tedanje Jugoslavije« (Žitnik 1999: 215).

Iz leta 1935 pa je njegov roman *Grandsons: A Story of American Lives* (Vnuki: Zgodba iz ameriških usod), ki govori o predstavnikih tretje generacije priseljencev v ZDA. *Vnuki* so »rezultat avtorjevega raziskovanja kompleksne problematike ameriških priseljencev, predvsem pa so odraz njegovih značilnih osebnih razočaranj priseljenca, ki se je navzven sicer izjemno uspešno prilagodil novemu okolju, v svojem bistvu pa je ostal razdvojena oseba« (Žitnik 1999: 216).

Adamič je v Ameriki veljal za poznavalca in strokovnjaka za priseljsko problematiko. Na političnem področju je ostal nevtralen, bil pa je goreč zagovornik načela individualnih človekovih pravic in svoboščin. Stremel je k vsestranski enakopravnosti ameriške družbe in bil eden najvidnejših predstavnikov šele kasneje priznanega pluralizma v etnično najpestrejši deželi na svetu (Žitnik 1995: 14).

Bil je zelo pronicljiv opazovalec družbe in ljudi. Ko se je po izidu knjige *Vrnitev v rodni kraj* odpravil na predavateljsko turnejo po ZDA, je na teh potovanjih zbiral podatke o sodobnih problemih Amerike in njenih priseljencev iz vsega sveta. Ugotovitve je strnil v novo knjigo in leta 1938 izdal naslednje pomembno delo z naslovom *My America: 1928–1938* (*Moja Amerika: 1928–1938*).

Po tem delu je vse svoje študije in raziskave usmeril v priseljsko tematiko. Je avtor zbirke štirih knjig s skupnim naslovom *Nation of Nations* (Narod narodov). Močno ga je pretresalo vojno dogajanje v Evropi in v naslednji knjigi *Two-Way Passage* (Pot tja in nazaj, 1941) je pritegnil pozornost javnosti s predlogom, da naj se po končani vojni v tamkajšnje dežele začasno vrnejo ameriški strokovnjaki evropskega rodu in pomagajo pri obnovitvi gospodarstva in vseh drugih sfer javnega življenja (Žitnik 1995: 16). Na podlagi tega dela je dobil povabilo ameriškega predsednika na večerjo v Beli hiši v čast obiska Winstona Churchilla v ZDA.

Leta 1942 je Adamič v Clevelandu sodeloval pri ustanovitvi Slovenskega ameriškega narodnega sveta in postal njegov častni predsednik. V ameriškem časopisju in revijah je objavljial članke o partizanih kot resničnih boricih proti okupatorjem, saj so informacije v novi svet prihajale prepočasi in hkrati zavajajoče.

V skladu s svojimi prizadevanji za vojaško zavezniško pomoč partizanskemu osvobodilnemu gibanju je leta 1943 objavil knjigo *My Native Land* (Moja rojstna dežela), ki pripoveduje o boju jugoslovanskih ljudstev proti okupatorjem, o njihovih žrtvah, požganih vaseh, dramatičnih usodah posameznikov, družin in večjih skupnosti domačih prebivalcev ter razkriva dvojno igro jugoslovanske emigrantske vlade v Londonu (Žitnik 1999: 219).

Po končani vojni je postal oster kritik ameriške notranje in zunanje politike, objavljial je članke, kjer je ostro kritiziral stopnjevanje hladne vojne med Vzhodom in Zahodom. Leta 1946 objavi knjigo *Dinner at the White House* (Večerja v Beli hiši), v kateri kot udeleženec že omenjene večerje leta 1942 komentira tedanji pogovor med Rooseveltom in Churchillom v luči poznejšega razvoja angloameriške zunanje politike (Žitnik 1999: 220).

K političnemu boju se je priključil kot izvoljeni član odbora Progresivne stranke za pripravo političnega načrta, toda politično voditi se ni pustil nikomur.

Njegovo zadnje delo, *The Eagle and the Roots* (Orel in korenine), je izšlo posthumno leta 1952 in opisuje pisateljeve vtise iz njegovega drugega obiska domovine leta 1949. Delo je zbudilo nasprotujoče si odzive, kajti v ZDA je bilo sprejeto kot očitna projugoslovanska propaganda, medtem ko je v Jugoslaviji minilo osemnajst let, preden je lahko izšlo, saj ni popolnoma in dogmatično sledilo jugoslovanskim interpretacijam dogodkov in razmer.

Vsa omenjena dela kažejo na to, da je bil Adamič pozoren opazovalec družbe in da je čutil potrebo in odgovornost, da Ameriki in ostalemu svetu prikaže dogajanje in stanje v Jugoslaviji. V ameriško literaturo je vnesel jugoslovansko tematiko. Četudi je živel daleč od rodne domovine in pisal v angleščini, ga lahko uvrstimo med slovenske pisatelje, saj je v svojih delih obravnaval teme, ki so povezane z domovino. Do domovine je čutil veliko naklonjenost, zato je tudi izkoristil svojo prepoznavnost za čimprejšnjo ustavitve druge svetovne vojne.

4.2. Lev Detela

Rodil se je v Mariboru leta 1939, maturiral v Ljubljani, kjer na univerzi študiral slavistiko. Leta 1960 se je izselil na Dunaj, kjer je nadaljeval prekinjen študij. Piše v slovenščini in nemščini, veliko zaslug pa si je pridobil kot posrednik med slovensko kulturo in nemškim jezikovnim področjem. Kot pesnik, pisatelj, prevajalec in urednik spada s svojimi štiridesetimi slovenskimi in nemškimi knjigami med plodovitejše in izvirnejše slovenske izseljenske pisce.

Čeprav že od leta 1960 živi in ustvarja v Avstriji, se v svojih romanih vedno znova vrača k slovenski zgodovini in kulturni dediščini. Za literarno snov si izbira prav tiste dele slovenske zgodovine, ki se kar najtesneje prepletajo z avstrijsko (Žitnik Serafin: 2010: 442). Pri Deteli na redkih mestih najdemo prikaz domotožja, ki je tipičen za izseljenske avtorje. S svojimi številnimi literarnozgodovinskimi študijami o zdomski in zamejski književnosti je pomembno prispeval k poznavanju in razumevanju zunaj matične slovenske kulture (prav tam, 444).

Leta 1978 je soustanovil dunajsko revijo za mednarodno književnost »Log«, kjer je nemško govoreči javnosti predstavil veliko slovenskih avtorjev, kot so Cankar, Grum, Majcen, Kocbek, Strniša, Kovačič, Jančar, Šeligo in drugi. Objavlja v številnih nemških časopisih in literarnih revijah, ki izhajajo na Dunaju, v Celovcu, Zürichu, Stuttgartu. Prevodi njegove poezije in proze so izšli v angleščini, madžarščini, romunščini, italijanščini, španščini in v indijskem jeziku gujurati. Kljub temu, da je večino svojih knjig objavil v slovenščini, je bil kot književnik deležen mnogo večjega priznanja v nemškem govornem prostoru kot pa v Sloveniji. Do osamosvojitve Slovenije je bilo v njegovi domovini bolj malo znano.

Z drugimi sodobnimi izseljenskimi pisci Detelo veže predvsem težnja k zgodovinski, kulturni in osebno-doživljajski sinergiji obeh domovin. Na splošno pa bi njegove literarne teme lahko povezali s temami svetovne književnosti.

Podobnosti Svitove z Detelo se kažejo v tem, da je prav tako kot ona dobro integriran v deželo priselitve, čeprav so razlogi za njuno izselitev različni. Oba spadata med dvojezične avtorje, ki sta se uveljavila s prevodi svojih del, objavljenimi pri vidnih literarnih založbah ali osrednjih kulturnih revijah in drugih medijih njune nove domovine. Poleg literarnega ustvarjanja še z

vzporednimi dejavnostmi ohranjata živ stik z matično književnostjo in kulturo ter ju s svojim delom opazno dopolnjujeta in nadgrajujeta.

Adamičev razlog za izselitev je bil, tako kot pri Svitovi, osebne narave. V deželi sprejema in v domovini je bil viden in pomemben avtor, obe družbi je s svojim angažiranim pristopom pomembno zaznamoval. V ZDA je veliko svojega časa posvetil raziskovanjem medetničnih odnosov v ZDA in si prislužil Ansfieldovo nagrado, v domovini pa ga je pretresalo vojno dogajanje in se je čutil dolžnega opozarjati na krivice, ki so se dogajale v takratni Jugoslaviji.

V primerjavi s pisci, ki izvirajo iz ekonomske in iz politične emigracije, Detela, Adamič in Svitova delujejo samostojno, niso vključeni v diaspore, stike z domovino iščejo na svoje načine, predvsem preko kulturnega dogajanja, v katerega se aktivno vključujejo. Pri ekonomskih in političnih zdomcih sta bili domotožje in idealiziranje rojstne dežele osrednji tematski značilnosti, medtem ko se pri dvojezičnih avtorjih pogosteje pojavlja npr. »težnja k zgodovinski, kulturni in doživljajski sinergiji obeh domovin.« (Žitnik Serafin 2010: 441).

4.3. Tipologija

4.3.1. IZSELJENSKA KNJIŽEVNOST MISIJONARJEV

Prvi slovenski izseljenci so bili misijonarji na področjih Severne in Južne Amerike. Ti so pogosto bili osamljeni posamezniki v tujejezičnem okolju, ki so se s svojimi literarnimi ustvarjanji najprej obračali na okolje, kateremu so se želeli prilagoditi, ali pa so iskali vezi z domovino, iz katere so se izselili (Stanonik, 1999: 16). Najznačilnejša literarna oblika, v kateri so ustvarjali, so bila pisma. To so bila misijonska pisma, ki so bila namenjena bralcem v Sloveniji in tudi širše v avstrijski monarhiji. V zgodnji dobi slovenske izseljenske književnosti v Ameriki so zastopane tudi druge literarne zvrsti, in sicer potopisi, avtobiografije, polemični teksti, verskopoučna dela, poljudnoznanstvena dela, pa tudi nekaj poezije

4.3.2. PREDVOJNA IZSELJENSKA KNJIŽEVNOST

Izseljenska književnost izpred druge svetovne vojne združuje pisce, ki so se izselili na vse svetovne kontinente, predvsem iz ekonomskih razlogov. Predvojno literarno ustvarjanje ima

svoje začetke v literarnih revijah *Duhovno življenje v Argentini* in *Cankarjev glasnik* v Clevelandu. Predvojni izseljenski avtorji so večinoma pisali v slovenščini, razen Louis Adamič in Paul Lauric. Dvajseta in trideseta leta 20. stoletja veljajo za eno najplodnejših obdobj slovenske izseljenske književnosti in tiska. Leposlovna dela Slovencev v svetu, nastala v tistem času, so odgovor na razmere v družbi, v kateri je takrat prevladoval silovit razredni in ideološki boj, ki je v večini tedanjih slovenskih priseljskih dežel dosegel svoj vrhunec (Žitnik 1999: 15).

4.3.3 Povojna izseljenska književnost

V primerjavi s predvojnimi izseljenci je po drugi svetovni vojni šlo za mnogo bolj izobražen del Slovencev, zato je bila močnejša tudi njihova dejavnost na področju kulture, politike in drugih sfer njihovega življenja. Med njimi je bilo veliko intelektualcev, ki so bili pred vojno na vodilnih položajih v politiki, publicistiki in kulturi. Avtorji so pogosto bili povsem odrezani od matice, toda tematsko so se velikokrat navezovali na domovino. Ta emigracija je bila v veliki meri politična, zato je ohranjala kritično oziroma sovražno razmerje do povojnega socializma, oklepala pa se je konservativnih vrednot in žanrov, kakršni so se oblikovali še v obdobju med obema vojnama, ki so temeljili predvsem na religioznih prvinah.

4.3.4. Literatura mobilnosti

V drugi polovici 20. stoletja so se pojavili avtorji, ki živijo v tujini, a so hkrati poznani in priznani na domači literarni sceni. Pogosto gre za dvojezične avtorje, ki tudi s svojim kulturnim udejstvovanjem prenašajo literarne karakteristike svoje domovine v državo, kjer živijo. Avtorjem, ki prostovoljno živijo zunaj svoje domovine, uspe pridobiti veliko svobode v smislu fizične in kulturne teritorizacije, v njihovih delih pa se kaže transkulturna orientiranost (Dagnino 2013a: 132). Med slovenskimi avtorji so najbolj poznani Brina Svit, Lev Detela, Maruša Krese, fotograf, esejist, filozof, predavatelj in publicist Evgen Bavčar.

5. PARIZ KOT MESTO LITERATURE

Pariz je kraj, kjer živi in ustvarja Brina Svit. V intervjujih je večkrat poudarila, da se v njem počuti sprejeto in da se ji tu lahko zgodi karkoli.

Kot piše Pascale Casanova (2008: 24), se je okoli Pariza oblikoval kar nekakšen moderen mit, ki se je ustvaril s pomočjo literature. O mestih, kjer so literarni viri in vzvodi tako močno skoncentrirani, se utelesi ideja o centru. V literarnem svetu je francoska prestolnica prepoznana kot središče, kjer je literarni prestiž na najvišji možni stopnji. Obstoj literarnega centra tako obstaja na dveh ravneh, obstaja v imaginaciji tistih, ki bivajo v njem, in v realnosti, ki je izmerjena z učinki in produkti (prav tam, 24).

Na eni strani simbolizira francosko revolucijo, zmago nad monarhijo in vpeljavo koncepta človekovih pravic. Na drugi strani pa je bil Pariz hkrati tudi prestolnica umetnosti, luksuznega življenja in mode. S tem je bil dojet kot idealno mesto, kjer je lahko razglašena in udejanjena umetniška svoboda. Victor Hugo poetično zapiše, je Pariz edino mesto, kjer so prhutajoči zvoki ogromnih nevidnih jader napredka lahko slišani in uslišani (prav tam, 24).

Zgodovinska posebnost Pariza je vezana na zahtevo politične svobode, ki je neposredno povezana z začetki literarne modernosti. Vloga Pariza v družbi je enakovredna vlogi Vezuva v geografiji, oba sta grozeči in nevarni masi, ki povzročita revolucijo. Prav tako, kakor so se plasti vroče lave Vezuva spremenile v rodovitni raj, tako je lava francoske revolucije zagotovila edinstveno okolje za razcvet umetnosti, praznovanja in mode. Pariz je v svoji zgodovini postajal sinonim za literaturo, ki je postajal sam svoja entiteta s svojim pravicami, postal je romaneskni prostor *par excellence* (prav tam, 26).

Neskončno število francoskih in tujih upodobitev Pariza v literaturi je prešlo v rabo mesta kot motiva, ki izraža njegovo slavo in moč Pariza kot miniaturne različice sveta. To je dokaz trajnega kopičenja literarne in intelektualne dediščine, ki je značilna za Pariz. Pariz je s svojo razvejeno založniško industrijo, bogato produkcijo kritiške in izvedenske publicistike o literaturi ter z veliko prevajalsko kapaciteto postal pomembno središče svetovnega literarnega prostora, ki je opravljal tudi vlogo posvečevanja (konsekracije) tujih pisateljev, posebej tistih,

ki so se v Pariz priselili z obrobij oziroma iz manjših literatur (na primer Danilo Kiš) (Casanova 2008: 166).

5.1. Znameniti disidenti iz periferne Evrope v Parizu

5.1.1. Danilo Kiš (1935–1989)

Danilo Kiš je bil prodoren srbski oziroma jugoslovanski pisatelj, ki je bil v domovini zaradi neposlušnosti partijskemu režimu in odstopanja od družbenih normativov deležen številnih kritik in preganjanj. Zaradi tega se leta 1979 odloči za prostovoljno izgnanstvo in se preseli v Pariz, ki ga doživlja kot mesto, kjer je dovoljena oziroma zahtevana popolna umetniška svoboda in kjer je umetnost predana v roke avtonomije pisateljev.

Še v času življenja v Beogradu je izdal delo *Grobnica za Borisa Davidoviča* (1976), ki je zrušilo utečeno, tradicionalno mejo med fikcijo in dokumentarizmom oziroma literaturo in njenim nanašanjem na resničnost po eni strani ter nanašanjem na drugo literaturo po drugi (Uršič 2015: 145). Knjiga je med jugoslovanskimi bralci hitro postala uspešnica, toda že mesec po izidu so se po beograjskih kuloarjih začele širiti govorice, da knjiga ni izvirna, da je prepisana, da je plagiat. To je sprožilo polemiko, ki je pritegnila številne literarne kritike in teoretike (prav tam, 125). Ko so postavili pod vprašaj Kiševo prevzemanje iz druge literature, so namreč pod vprašaj postavili Kiševo pisanje v celoti, z njegovo politično ostjo vred, meni Uršičeva (2015: 146). Kiš je s svojimi nasprotniki obračunal v svojem delu *Ura anatomije* (1978).

Kiš je kot eden prvih predstavnikov postmodernistične, borgesovske tehnike mešanja faktografije in fikcije odkrito priznal vire svojih zgodb, vendar so ga hoteli zrušiti. Bil je luciden opazovalec družbe, države in njene zgodovine. Hkrati je bil poznavalec in ljubitelj svetovne literature, zato so bili argumenti proti njemu družbeno represivni.⁵

5.1.2. Danilo Kiš in Pariz

O svojem prvem obisku Pariza je Kiš zapisal, da ga ni doživljal kot tujec, temveč kot nekdo, ki gre na romanje v najgloblje pokrajine svojih sanj. Še preden je položil svoje noge na pariška

⁵ <http://www.rtv slo.si/kultura/novice/danilo-kis-kot-jugoslovanski-salman-rushdie/349424>, 25. 4. 2016

tla, je v svoji glavi že imel žive predstave o revolucijah, barikadah, šumenju in mrmranju zgodovine, literature, kina, glasbe ... V prvih stikih s Parizom so ga navdušili južnoslovanski avtorji, ki so se v preteklosti zasidrali v pariških nebesih, in sicer Matoš, Tin Ujević, Bora Stanković in Crnjanski, ter madžarski pesnik Endre Ady (Casanova 2008: 28).

Posvetitev/priznavanje/upoštevanje v Parizu je nujno za avtorje, ki prihajajo iz izrazito perifernih literarnih prostorov, saj prevodi, kritike, prispevki, komentarji literarnega dela predstavljajo tako veliko mnenj in stališč, da podelijo tekstu veljavo in ga postavijo na zemljevid svetovnega literarnega prostora. Številni avtorji so prepričani v moč središčne pozicije Pariza v umetnosti in sprejemajo njegovo premoč. Tudi zaradi velikega števila intelektualcev, ki sledijo temu prepričanju, je Pariz s kritiškimi ocenami in spremembami postal kraj, kjer so knjige izgubile nacionalno določenost, avtorji, znani le v svojem matičnem okolju, pa so postali univerzalni. Moč Pariza je, da ustvari literarno vrednost in razširi polje kredibilnosti kjerkoli na svetu (prav tam, 127).

Kot poroča Casanova, je Kiš razumel Pariz kot nekakšen sejem, kjer se po najvišji ceni prodaja vse, kar je nastalo v kulturni proizvodnji po svetu. Menil je, da če nekdo želi obstajati in doseči univerzalno prepoznavnost in sprejetost v svetovni kulturi, umetnosti ali literaturi, mora osvojiti Pariz.

Pariz po Casanovi ostaja prestolnica odrinjenih in marginalnih literatur, kot so srbska, katalonska, portugalska, skandinavske, japonska in druge, mogoče je, da bo tudi v prihodnje omogočal obstoj in delovanje pisateljev, ki so najdlje od literarnih centrov (prav tam, 166). Kiš je občutil in zaznal ogromen prepad med središčem in provinco v literaturi in po mnenju Casanove to zaznajo zgolj tisti, ki presegajo razmere svojega časa (prav tam, 95).

Kiš je bil mednarodno uveljavljen, že ko je živel še v Jugoslaviji. Iz periferne pozicije je preučeval položaj svoje matične literature v neizprosni hierarhiji svetovnega literarnega sistema. Kot paradokсно se izkaže dejstvo, da so mednarodni pisatelji, ki dosledno zavračajo nacionalna prepričanja, tisti, ki najbolje opišejo, kako se narodna čustva in vrednote vključujejo in kažejo v literaturi (prav tam, 185). Ambivalenten odnos do domovine in njenih državljanov je na eni strani izražen z mešanico ironije, sovraštva in sočutja, na drugi strani pa se kaže kot zavračanje usmiljenja do lastnega naroda, ki predstavlja tisto rahločutnost literarnih vrednot, ki je značilna za majhne države (2008: 186). Pisatelji, kot je Kiš, so razpeti med uveljavljenim

položajem v svoji domovini in pojavom avtonomnega literarnega položaja, ki je neizogibno mednarodno, so obsojeni na izgnanstvo, odpadništvo, disidentstvo. Kiš je izbral prostovoljno izgnanstvo v Pariz, v katerem je živel od jeseni 1979 do smrti oktobra 1989. V Pariz je odšel, da bi našel, razumel, osvojil literarno bogastvo in literarne zmožnosti, ki so bile zanikane v Jugoslaviji in da bi pripomogel k obogatitvi, razširitvi in popestritvi literarne scene v domovini.

Brina Svit v intervjuju za *Novo revijo* z Manco Košir razloži, da je francoski literarni prostor zelo naklonjen tuji, prevodni literaturi in da se tujim avtorjem posveča ravno toliko prostora, kot bi bili francoski avtorji, da se njihove knjige pričakuje, kot bi bile domače (Svit 2006: 130). Pri založbi Gallimard se dobro počuti in pravi, da ji ta dopušča, da piše svoj opus, a hkrati se od nje pričakuje komercialni uspeh (Svit 2006: 36). Tako kot Kiš tudi Svitova uspešno odkriva svoje literarne zmožnosti v okolju, ki ni njeno primarno. Pariz se ji zdi očarljiv, v njem se ni nikoli počutila tujka, vseč ji je njegova večkulturnost: »Zato imam rada Pariz, ker v njem katalonski režiser postavlja na oder Shakespeara, ker se z njim ob večerih pogovarjam o Barceloni in Madridu, ker ima moj sin portugalskega prijatelja, ki mi tu in tam prebere nekaj verzov mojega posvojenega brata F. P. v portugalsščini, ker sem še pred kratkim lahko poklicala po telefonu Danila Kiša, ker lahko v tem mestu vidim vseh deset filmov Krzystofa Kieslowskega in kadar hočem Maneta, ker vem, da bom v ulici Odeon nekoč vendar srečala Ciorana, ker imajo v Parizu celo depresije v sebi nekaj univerzalnega [...].« (Svit 1998: 55)

5.1.3. Milan Kundera

Kundera je rojen na Češkem leta 1929, leta 1975 je prešel v prostovoljno izgnanstvo v Pariz, kjer je nekaj let kasneje postal naturalizirani francoski državljan. Sebe vidi kot francoskega pisatelja in vztraja, da njegova dela proučujejo v sklopu francoske književnosti in da je tako klasificiran tudi v knjigarnah in knjižnicah. Prejel je številna svetovna priznanja in nagrade, kot so na primer Jeruzalemska nagrada, avstrijska državna nagrada za evropsko literaturo, Ovidova nagrada, postal je častni meščan svojega rojstnega mesta Brno, po njem pa je poimenovan celo asteroid.

Zaradi »protipartijskih« aktivnosti je imel na Češkoslovaškem večkrat težave z oblastjo. Po prvih literarnih uspehih na Češkem je zaradi prisilnega pisateljskega molka po invaziji na Češkoslovaško avgusta 1968 zapustil domovino in se leta 1975 za stalno naselil v Franciji. Takrat so mu odvzeli državljanstvo ter vse njegove knjige odstranili iz knjižnic in knjigarn. Šele

po žametni revoluciji (1989) je bilo nekatere mogoče najti v antikvariatih. Tudi avtor sam je dolgo prepovedoval, da bi na Češkem ponatiskovali njegova literarna dela, ki jih je napisal še v češčini. Dovolil ni niti, da bi kdo prevedel v češčino romane, ki jih je v emigraciji napisal v francoščini. Šele po sedeminštiridesetih letih je dovolil izid svojega dela v nekdanji domovini. Roman *Življenje je drugje* je bil sicer napisan že leta 1969, na Češkem pa je legalno izšel leta 2016. Za češke kritike je to njegovo najpomembnejše delo sploh, kljub temu, da je v Brnu leta 1929 rojeni pisatelj svetovnega slovesa za Čehe predvsem francoski pisatelj češkega porekla.⁶

Sprva je še pisal v češčini, od 1985 pa v francoščini. Od tega leta naprej Kundera daje tudi le pisne intervjuje, ker so novinarji njegove izjave pogosto navajali napačno (Matajc 2006: 72). Literatura je neposredno povezana z jezikom. Izbira, kateri jezik si bo pisatelj izbral za literarnega, je edinstvena in osebna (Casanova 2008: 45). Kundera je zamenjal češčino za francoščino brez prisile in brez kakršnihkoli političnih ali ekonomskih vzrokov. Od leta 1985 dojema kot originalne tekste tiste, ki so napisane v francoščini. Dovoljuje prevode svojih del iz češčine in francoščine, toda priznava, da so mu slednji malo ljubši (prav tam, 281–282). Svojo nepredvidljivost je Kundera nakazal tudi z romanom *Identiteta*, ki je 1997 izšel v italijanskem prevodu, za kar niti Pariz niti Kunderin založnik nista nič vedela. Minimalističen roman, pri nekaterih označen za ne preveč izvorno spremembo dotedanjega pisateljevega ustvarjanja kar se tiče tematike, zvrsti in sloga, je šele januarja naslednjega leta izšel v francoskih knjigarnah in velja za njegov drug roman napisan v francoščini (Švigelj-Mérat 1998: 49).

Kot pravi sam Kundera, ima Francija veliko vlogo v njegovem umetniškem življenju, nanjo je močnejše navezan, kot se zdi. Zase pravi, da je goreč privrženec francoske kulture, jezika in literature. Poudari pa, da v Francijo ni prišel na svojo željo, ampak ker je bil povabljen in so mu drugi vse uredili in organizirali.⁷

V izgnanstvu se je odzival na razmere v domovini, glede pojma dom pa razmišlja, da je le-ta nekaj dvoumnega, mogoče samo neka iluzija ali mit. Sprašuje se, ali nismo mogoče samo žrtve tega mita. Zdi se mu, da je ideja, da pripadamo svojim koreninam, le fikcija, ki se je oklepamo. Dvojnost tega pojma je mogoče opaziti v njegovem največjem delu *Neznosna lahkost bivanja*, v katerem junakinja Sabina zapusti Češkoslovaško, da bi se rešila iz njenih spon, toda Kundera

⁶ https://en.wikipedia.org/wiki/Milan_Kundera, 29. 8. 2016

⁷ <http://www.nytimes.com/books/98/05/17/specials/kundera-home.html>, 29. 8. 2016

se sprašuje, kaj to zanjo v resnici pomeni. Se želi rešiti svoje družine, represivne države ali določene teže bivanja? Medtem ko je za Terezo, drugi lik romana, vse, kar ni dom, prazno in mrtvo. Kundera svoja razmišljanja spretno vnaša v literaturo. S svojim stališčem o človekovem bivanju sodi v filozofsko-literarni tok posteksistencializma, za katerega je značilna tematizacija temeljnih eksistencialnih situacij (Matajc 2006: 75). Enako kot Kiš iz tujine spremlja dogajanje v matičnem literarnem prostoru. V svoja dela vključuje češko tematiko, kot je na primer motiv doma, ki je za češko nacionalna enigma. Meni, da češka literatura in mitologija temeljita na čaščenju hiše, gospodinjstva, torej doma.⁸

Ko se je naselil v Parizu, se je odločil, da se ne bo priključil izseljenski skupnosti, ker ni želel živeti kot izseljenec v Parizu, temveč kot navaden človek. Literarno, kulturno in intelektualno življenje v Franciji ga navdihuje, da je vedno znova prepričan, da je Pariz njegov pravi dom.⁹

5.2. Brina Svit v Parizu

V Parizu se je nastanilo veliko pisateljev, ki so tam postali zvoneča imena svetovne literature. Med njimi so Emil Cioran, Kiš, Kundera, Samuel Beckett. Tudi Brina Svit je Pariz izstrelil med mednarodne zvezde. Priznana francoska založba Gallimard jo je vzela pod svoje okrilje, kjer izdaja svoja dela od leta 1998 do danes. K omenjeni založbi je prišla tako, da je njena prevajalka Zdenka Štimac francoski prevod *Con bria* poslala v presojo založbi, in ta se je potem tudi odločila za natis tega romana (Svit 2006: 36). Od takrat naprej je Gallimard postal njena gravitacijska točka, njen drugi naslov v Parizu (Svit 2003: 15). Svitova je s svojimi deli uvrščena v obe prestižni zbirki te založbe, in sicer v zbirko prevodne literature in Collection Blanche, ki obstaja od leta 1911.

Zase pravi, da se v Parizu ne počuti tujko, saj so tam na nek način vsi tujci. Zanjo je mesto inspirativno, saj ji daje občutek, da se še lahko vse zgodi (Svit 2000: 20). Tam ima občutek, da pripada neki širši, nadnacionalni sceni in ne lokalni in da je zanjo ta široki, evropski kontekst stimulativen in edini res relevanten (Svit 2006: 130–131).

⁸ <http://www.nytimes.com/books/98/05/17/specials/kundera-home.html>, 29. 5. 2016

⁹ <http://www.nytimes.com/books/98/05/17/specials/kundera-home.html>, 29. 5. 2016

V Parizu jo po eni strani dojemajo kot slovensko pisateljico par excellence, ker drugih slovenskih pisateljic ne poznajo. Svitova (2000: 21) v intervjuju pravi, da se z radia vedno obrnejo nanjo, kadar je govor o Srednji Evropi. Po drugi strani pa jo imajo že za napol svojo.

Za svoja dela je dobila tri francoske literarne nagrade in eno evropsko literarno nagrado. V Franciji je leta 2001 za roman *Smrt slovenske primadone* prejela nagrado Pelleas, čez dve leti ji je Francoska akademija za *Moreno* podelila nagrado za francoski jezik in književnost, za *Odveč srce* je leta 2006 dobila nagrado Maurice Genevoix, ki jo prav tako podeljuje Francoska akademija. Za delo *Noč v Reykjavíku* pa je prejela evropsko literarno nagrado Madeleine Zepter, ki jo podeljujejo avtorju evropskega romana, ki je napisan v francoščini ali preveden v francoščino.

Z romanom *Coco Dias ali Zlata vrata* je tematsko prešla na mednarodno raven. V njem govori o zgodovini tanga, zgodba se dogaja v Parizu in Argentini, glavni junak pa je argentinski izseljenec v Parizu. Preseljevanja junakov, ki ves čas potujejo med novo in staro domovino, je v njenih delih kar nekaj. Na primer Lila (*Odveč srce*) je razpeta med Slovenijo in Parizom, Kati oziroma Grušenjka (*Con Brio*) izhaja iz slovanskega okolja in živi v Parizu, Lejka (*Smrt slovenske primadone*) se na koncu vrne v Slovenijo. Avtorica pri opisu večine njenih glavnih junakov omeni narodno pripadnost, nacionalni izvor je pomemben dejavnik. Na eni strani se junaki poistovetijo z domačimi navadami, običaji, karakteristikami, kot na primer Coco Dias (*Coco Dias ali Zlata vrata*), ki kot Argentinec v Parizu s poučevanjem tanga ohranja stik z domovino. Na drugi strani pa je Lila (*Odveč srce*) precej odklonilna do slovenske identitete in ji je odveč vse, kar je povezano s slovenskostjo.

Francoski dnevnik *Le Monde*, ki je eden izmed najpomembnejših in priznanih časopisov na svetu, je leta 2001 izbral deseterico pisateljev, kot so Philippe Sollers, Patrick Modiano, Catherine Cusset, Emmanuelle Bernheim, Dominique Noguez ter med njimi tudi Brino Svit kot edino nefrancosko avtorico, da zanj napišejo novelo v francoščini. Novele so izhajale kot posebna priloga sobotnih izdaj časopisa. Menim, da je zanjo to pomenilo le še pospešitev procesa zamenjave slovenskega jezika s francoskim. Kot posledica tega sodelovanja je nastal njen prvi tekst, ki je bil najprej napisan v francoščini, novela *Poletje, ko je imela Marina telo* (2001).

V *Morenu* (18) zapiše, da se je v Parizu srečevala tudi z Danilom Kišem in ga spraševala, kaj naj naredi z jezikom. Pravi, da s slovenščino podajo roko svoji preteklosti, temu, kar je. S Kundero ima skupno to, da sta oba menjala jezik, Brina Svit sicer piše v francoščini in slovenščini, Kundera pa ustvarja zgolj v francoskem jeziku. V nasprotju z obema pa Svitove ne zanimajo politične in družbene teme.

6. VKLJUČEVANJE BRINE SVIT V SLOVENSKI LITERARNI IN KULTURNI PROSTOR

6.1. Brina Svit in slovenska literarna scena

Brina Svit pri nas izdaja knjige pri Cankarjevi založbi, njen dolgoletni urednik in tudi Brinin prijatelj, Zdravko Duša, jo je v Sloveniji naredil za zvezdo. Kot pravi v intervjuju (2014), se njene knjige zelo dobro prodajajo, o Brini pa pripomni tole: » ... da ima svoje občinstvo, ki pride na literarne večere, na pogovore z njo, ki ji pripoveduje svoje zgodbe in jo sprašuje, kako se izpoved spravi na računalnik. To se med Slovenci redko zgodi, da se tako intimno odprejo pisatelju, in še redkeje, da se avtor tako sproščeno odzove in zasije nazaj, se posveti vsaki bralki in oboževalki za tisto minuto ali dve. Profesionalka. Jasno je bilo, da je ena tistih pisateljic, ki jo je folk sprejel, *Con brio* je doživel renesanso.«¹⁰

Zdravko Duša se je po nekem nezavednem ključu odločil, da bo njen roman *Con brio*, ki je prvotno izšel pri založbi Nova revija, ponatisnil pri Cankarjevi založbi. *Con brio* je tako postal njena prva uspešnica. V Franciji je ta roman izšel pri sloviti založbi Gallimard v zbirki Iz celega sveta. To ji je prineslo tudi velik odziv javnosti in literarne stroke v Sloveniji. Roman je bil v ožjem izboru za nagrado kresnik. Svitova v intervjuju z Manco Košir (2006: 123) pripoveduje, kako je prišlo do sodelovanja s tako zvenečim založniškim imenom, ki je ena redkih založb, ki deluje avtonomno in ni strogo usmerjena v kapitalistične vode. Svitova je na založbo poslala tekst, za katerega so uredniki najprej mislili, da gre za moškega avtorja, ker je *Con brio* napisan

¹⁰ <http://www.playboy.si/branje/intervju/intervju-zdravko-dusa/>, 29. 5. 2016

v prvi osebi moškega. S tem želi pisateljica posebej poudariti, da njen uspeh in branost ne smemo zreducirati na to, da je ženska. Krčevito se upira oznaki, da piše žensko literaturo.

Brina Svit ni vključena v Društvo slovenskih pisateljev, niti v Slovenski center PEN, združenje pisateljev, pesnikov in publicistov.¹¹ Razlogov za to je lahko več. Avtorica v Sloveniji ne uživa veliko spoštovanja s strani literarne elite, ki je združena v Društvu slovenskih pisateljev. Na dogodku Literarno-glasbeni večer z Brino Svit in Hinkom Haasom v Šentjurju¹² Svitova pripoveduje, da ima z bralci v Sloveniji zelo lep odnos in da ji to veliko pomeni, medtem ko jo slovenski pisateljski kolegi gledajo malo zviška. Avtorica ne odgovori, zakaj je tako. Na slovenski sceni se še posebej dobro razume z Borisom A. Novakom.

6.2. Odzivi na njene romane v Sloveniji

Brina Svit je vstopila v slovensko literaturo z romanom *April*, ki je izšel leta 1984. Njen prvenec je bil, z naslovom meseca, v katerem so vsi letni časi v *enem*, enako kot v redkih življenjskih trenutkih, zaznamovanih predvsem z močno ljubeznijo, v tistem času spregledan. Josip Osti (2001: 1487) se sprašuje, ali zaradi tega, ker je avtorica živela zunaj Slovenije, ali zato, ker je se je njen roman razlikoval od tedanje slovenske romaneskne produkcije, saj je dogajanje umeščeno v pariško okolje, v katerem pisateljica z lahkoto galskega duha izpostavlja *ženski princip* in vsestransko ljubezen, posebno ženske do ženske. Zaključí, da je mogoče zaradi enega in drugega. V istem članku še zapiše, da se v primeru Svitove ne more izogniti vtisu, da slovenska literarna kritika ni imela in še nima dovolj posluha zanjo (2001: 1491). Kritiki se *Aprilu* analitično niso posvečali niti pri obravnavi njenih naslednjih romanov.

Tudi njeno drugo delo, roman v pismih *Navadna razmerja* (1998), je izšlo samo v slovenščini. O njem je kar nekaj člankov in ocen, kar gre najverjetneje pripisati njegovemu vmesnemu žanru. *Navadna razmerja* je rezultat dopisovanja med Brino Svit in slovenskim pesnikom Petrom Kolškom med letoma 1988 in 1995. Petra Vidali (1998: 208) ga sprejme z odobravanjem in meni, da je izvrstna odskočna deska za postavljanje, preskakovanje in podiranje literarnožanrskih ovir. Na koncu članka zaključí, da bi ga zaradi žanrske mejnosti

¹¹ Na spletnih straneh omenjenih društev je ni navedene med člani: <http://www.drustvopisateljev.si/si> in <http://www.penslovenia-zdruzenje.si/>, 1. 6. 2016

¹² <https://www.youtube.com/watch?v=sOfjG2JyNqc>, 5. 4. 2016

bilo škoda spregledati pri nagradah (prav tam, 211). Zagotovo je roman prinesel nekaj novega na slovensko literarno prizorišče. Prvotna ideja pa je bila Brinina, ki je svojemu nekdanjemu fantu, Petru Kolšku, predlagala, da bi skupaj napisala nekaj pisemskega. V pisma, ki imajo osrednjo vlogo, Svitova vključi paralelno zgodbo o skrivnostni temnolasi sosedu Almi v rdeči obleki, ki se odloči za samosvojo ljubezensko pustolovščino. Silvija Borovnik meni, da zgodba spominja na variacijo slovenskega mita o lepi Vidi, s katero Brina poroča o lastnih osebnih, nacionalnih in jezikovnih dilemah (2016: 49). Svitova se zaveda, da se ji slovenščina že malce izmika, toda kadar piše slovensko, čuti svoj jezik svoj jezik globlje in usodnejše, kot takrat, ko je živela v Sloveniji (1998: 127).

Con brio (1998) je pri nas doživel večji odziv kot njena prejšnja dva romana. Slovensko izdajo pri založbi Nova revija v zbirki Samorog je pospremila daljša esejistična spremna beseda Vanese Matajce, v kateri zapiše, da Brina Švigelj Mérat s svojim tipom junaka kljub dolgoletnemu življenju na tujem ostaja znotraj duhovnih karakteristik slovenske književnosti (1998: 166). Na začetku spremne besede Matajčeva (prav tam, 159) poudari, da je Švigljeva v Sloveniji znana predvsem kot zunanja dopisnica, ki se redno oglašča v kulturno rubriko časopisa *Delo* – kot vestna opazovalka francoske umetniške in intelektualne scene v novinarsko-komentatorski vlogi ohranja stike s Slovenijo in slovenskim jezikom, medtem ko je precej manj znano, da to počne tudi s pisateljevanjem. Po mnenju Borovnikove je v romanu najbolj poudarjena tema tujstva in posameznikove identitete, ki se ohranja in odraža z maternim jezikom (2016: 39)

Maja Žorga (2003: 173) roman označi za plažo, ki je dobila uradno priznanje, saj je bil *Con brio* leta 1999 nominiran za nagrado kresnik in preveden v štiri jezike. Nad njenim delom je razočarana, saj naj bi po njenem mnenju delo vsebovalo preveč nadležnih ponavljanj in neskončnih nekajstavčnih opisov oseb, ki so vse po vrsti zelo privlačne. Za avtorico, ki je uveljavljena tako na slovenskem in francoskem trgu, bi se spodobilo napisati kvalitetnejši roman. Sklene, da se je še enkrat več izkazalo, da najslavnejši avtorji niso nujno najboljši. Brino Svit torej označi za pisateljico, ki je uspešna in prepoznavna, ne pa tudi kvalitetna.

Isto delo je bilo v Franciji dobro sprejeto, kar ji je prineslo pozornost slovenskih in francoskih medijev. Tako je po letu 1998 v dnevnikih časopisih *Delo* in *Večer*, v *Novi reviji* sledilo kar nekaj obsežnih intervjujev z avtorico.

Njen naslednji roman *Smrt slovenske primadone* (2000) je doživel burnejše odzive na Slovenskem. Predvsem zaradi življenjske zgodbe glavne junakinje, ki jo tujina povzdigne v višave, nudi ji svobodo, slavo, čaščenje, medtem ko domovina oz. njena prestolnica, Ljubljana, predstavlja provincialnost, zatohlost in ne ceni dovolj svojih talentov. V tem delu se avtorica spopade s tipičnimi slovenskimi temami, kot so na primer družinski odnosi in znotraj le-teh odnos med materjo in hčerjo. Delo je zbudilo pozornost tudi zaradi tega, ker so bili kritiki in bralci radovedni, kaj je po *Con briu*, ki je bil nekakšno presenečenje in novost na slovenski literarni sceni, nastalo izpod peresa medijsko izpostavljene avtorice. Slovensko literarno sceno je presenetila, ker je kot pisateljica roman napisala v prvi moški osebi, prav tako je zbudila pozornost z netipičnim glavnim junakom Tiborjem kot subjektom hrepenenja v ljubezenski zgodbi, ki je po mnenju Matajčeve (1998: 166) konstelacija ljudske Lepe Vide.

Petra Vidali (2000: 211–214) v svoji kritiki z naslovom *Globoko površen roman*, meni, da se avtorica v tem delu precej spogleduje z bralci, še posebej pa ji ni všeč naslov romana, ki naj bi bil preveč osladen in primeren za v trivialnost usmerjeno literaturo. Toda na koncu zaključí, da je pripoved vseeno spretno napisana in zato vredna kritiškega ocenjevanja.

Zanimivo je, da roman ni omenjen v nobenem članku v reviji *Jana*, glede na to, da je povod zanj prav vprašalnik o Slovenki stoletja,¹³ okoli katerega prvoosebni pripovedovalec snuje zgodbo o slovenski operni pevki Lei Kralj. Dobi pa roman mesto v ženski reviji *Naša žena*, kjer se avtorica članka Nives Vidrih (2002: 67) sprašuje, kakšne morajo biti kvalitete slovenskega romana, ki uspehe žanje v tujini in koliko se z bivanjem v drugem okolju avtor spremeni na svojem miselnem, duhovnem in čustvenem področju. Vidrihova meni, da se v delih Svitove ta premik pozna, saj naj bi se značilnosti njenega pisanja približevale tistim, ki so modne v Franciji. To so všečnost, sodobne, rahlo provokativne teme, berljivost, ne pretirana zahtevnost in populistični cilji. Avtorici članka se zdi, da se je Brina Svit pri pisanju *Smrti slovenske primadone* ozirala bolj na francoskega kot slovenskega bralca. V nasprotju z Vidrihovo Petra Vidali (2000: 211) v svojem članku kritizira predvsem pisateljčino spogledovanje z bralci, vendar ne zapiše s katerimi. *Smrt slovenske primadone* je namreč Brinin drugi roman, ki je preveden v francoščino. Verjetno je že pri pisanju razmišljala o tem, da ga bo bralo tudi francosko občinstvo. Roman je bil kot edino slovensko delo vključen v zbirko *Vrhunci stoletja*, ki jo je izdal dnevnik *Delo*.

¹³ Na podlagi glasovanja bralcev revija *Jana* podeljuje častni naziv in nagrado Slovenka leta, pri kateri je avtorica najverjetneje dobila idejo za nagrado Slovenka leta.

Izdaja knjige pri Cankarjevi založbi vsebuje na zavihku del pisma Borisa A. Novaka pisateljici. Konča se s tem stavkom: »Obenem je Smrt slovenske primadone roman o umetnosti in umetnikih, roman o prostosti srca in duha, ki je umetnosti potrebna kot zrak, in roman o pritisku okolja, ki umetnosti ne spoštuje in ne potrebuje.«

Moreno (2003) je od vseh njenih del najbolj osebno. Je prvo delo, ki je najprej napisano v francoščini in nato še enkrat napisano v slovenščini. To je delo, ki je pri slovenskih kritikih sprožilo najbolj enakovredne ocene, vsi so bolj kot ne občudovali avtoričino odkrito spopadanje s travmami jezikovnega prestopanja in noben ji tega ni zameril. Ivan Dobnik (2003: 394) ga v svoji oceni označi za unikat v slovenski literaturi prav zaradi »prelivanja« jezikov, Brina Svit pa kot neumeščenko, ki se mora kar najprej iskati v svojem pisanju in ji postane to stvar preživetja. Svitova je torej neuvrščena, ne spada ne v francosko ne v slovensko literaturo.

Vladimir P. Štefanec (2003: 12) meni, da gre za avtoričino prelomno delo. Iz kritik je razvidno občudovanje Brine Svit, ki je iz »obstranke« naenkrat postala izbranka, ki je povabljen na idilično posestvo Santa Maddalena napisat svoj roman. Tina Kozin (2003: 229) v kritiki avtorice uvrsti med ugledna imena slovenske literarne scene, in sicer meni, da bi lahko to delo v »kontekstu slovenske literarne tradicije uvrstili v leposlovni segment, ki ga sestavljajo, sicer precej različna dela avtorjev, kot so Kocbek, Zidar, Rožanc, Kovačič ... Skupno jim je to, da vsa temeljijo na avtobiografskih dejstvih, tega niti ne skušajo zakriti, da pa so v svojem bistvu vseeno leposlovje in jih zato lahko beremo in razumemo kot avtonomno celoto, ne da bi pri tem se ozirali na konkretna zgodovinska dejstva, iz katerih so se napajala.« S tem delom je Brina pridobila sloves pisateljice, ki si upa raziskovati in presegati meje jezika, se ne oklepa maternega jezika. Z menjavo francoščine za slovenščino ni postala nič manj Slovenka, saj svoja dela še enkrat poustvari v slovenskem jeziku.

Odveč srce (2006) je njen najbolj pričakovan roman v Sloveniji in je od vseh njenih knjig tu doživel največ kritik. Po drznem in odkitem *Morenu* so kritiki z nestrpnostjo čakali na medijsko odmeven ljubezenski roman. Toda s tem romanom je avtorica kritike razočarala. Igor Bratož (2006: 189) v *Delu* zapiše, da je *Odveč srce* delo brez presežka, ki bi ga pričakovali izpod tako uglednega peresa, še posebej zato, ker ji nagrade podeljuje tujina. Pri Brini Svit pojav, kot smo ga navajeni, da dela, ki so v tujini priznana, začnemo slaviti tudi v domovini, ne velja. Kritiki večinoma ostajajo odprti ust in se čudijo njenemu slovesu. Po mojem mnenju se je avtorica domači literarni javnosti zamerila s svojim odnosom do pisateljstva, saj sama

priznava, da piše za denar in preživetje, ne pa za čast (Svit 2006: 129). Svitova se je v Parizu naučila na literarno ustvarjanje gledati s komercialnimi očmi, saj je tam veliko dobrih avtorjev in posledično veliko konkurence. Kot avtorica si je morala izboriti prostor pod soncem, a njen honorar pri Gallimardu je pogojen s prodajo (prav tam: 130).

Tina Kozin (2007: 275) Brino Svit označi za zdaj edino slovensko avtorico leposlovja, ki ji je nesporno uspel preboj na tujem literarnem odru. Je mnenja, da ji je tuje književno prizorišče izreklo celo večje priznanje kot domače. To potrjujejo tudi literarne nagrade, ki jih je prejela v Franciji.

Mateja Hrastar v *Mladini* (2006: 74) jo imenuje za našo največjo pisateljsko zvezdo – pisateljica zvezda.

Naslednja dva romana, *Coco Dias ali Zlata vrata* (2008) in *Noč v Reykjaviku* (2014), sta požela precej manj recenzij v tiskanih medijih. Blaž Zabel (2014: 19) jo prav tako imenuje literarna zvezda in napiše hvalospev romanu *Noč v Reykjaviku*, kjer avtorica pokaže slogovno in besedno mojstrstvo.

V sistemu Cobiss sem preverila, koliko ocen, registriranih v Cobissu, je dobil posamezen roman. Za roman *April* ni registrirane nobene ocene, *Navadna razmerja* jih imajo pet, *Con brio* dve, *Smrt slovenske primadone* in *Moreno* vsak po osem, za *Odveč srce* je mogoče najti devet ocen, *Coco Dias ali Zlata vrata* je dobil tri, roman *Noč v Reykjaviku* pa pet ocen. Največ kritiških peres je spodbudila z romani *Smrt slovenske primadone*, *Moreno* in *Odveč srce*, ki so v Franciji prejeli literarne nagrade.

3.5. Položaj in status v slovenski družbi

Brina Svit po mnenju nekaterih kritikov uživa status zvezde, svetovljanke, o kateri se vedno, ko napiše kaj novega, na široko krešejo mnenja, ali gre za resno ali bolj lahkotno literaturo. Kot pravi njen urednik pri Cankarjevi založbi Zdravko Duša,¹⁴ je ena izmed bolj prodajanih slovenskih avtorjev pri nas. Udeležuje se številnih literarnih prireditev, po knjižnicah

¹⁴ <http://www.playboy.si/branje/intervju/intervju-zdravko-dusa/>, 26. 5. 2016.

predstavlja svoje knjige, med drugim je bila gostja okrogle mize z naslovom »Slovenski pisatelji v Evropski uniji« na festivalu Vilenica 2010. Pojavlja se na literarnih prireditvah, kjer govorijo o dvojezičnosti, o pisateljih, ki ne pišejo v maternem jeziku. Za slovensko literarno sceno je z leti postala zanimiva kot dvojezična in evropska pisateljica, ki živi in piše v tujini. S tem je dobro vnovčila svoj migrantski status, ki ga je predstavila v *Morenu*.

Po mojem mnenju je na Slovenskem pri strokovni javnosti veliko bolj spoštovana in priznana zaradi jezikovnega prestopanja kot zaradi svojih literarnih veščin. Je pisateljica, ki ima veliko bralcev, njene knjige se berejo na dušek, zaradi česar je zelo priljubljena pri slovenskem občinstvu in tudi zelo dobro prodajana.

Verjetno to, kar zapiše Casanova, velja tudi za Brino Svit, in sicer: »Položaj pisatelja v svetovnem literarnem prostoru sodoloča strukturo njegovih besedil in vpliva na njegov prestiž tudi na domačem literarnem polju, [...]« (2008: 81–84).

7. STRUKTURA LITERARNEGA POLJA V DELIH BRINE SVIT

Pierre Bourdieu je francoski sociolog, ki je s svojo knjigo *The Rules of Art: Genesis and Structure of the Literary Field* (1996) predstavil zanimivo razmišljanje o umetnosti, ki ga odlikuje zavezanost zgodovinskim dejstvom in sistematično razumevanje celote družbenega polja in položaj umetnostnega polja znotraj tega. Bourdieu zgradi kompleksno teoretično podobo umetnostnega polja oziroma polja kulturne produkcije, ki je, čeprav na robu, znotraj polja moči. V polju kulturne produkcije so tudi polja literature in drugih umetnosti, med katerimi obstajajo strukturno-funkcijske sorodnosti. Kot osnovna značilnost se Bourdieuju kažejo navidez popolna avtonomija in fetišizacija proizvajalca in proizvoda. »Bourdieujeva analiza skuša preseči načelne omejitve “zunanjih” razlag umetnosti z upoštevanjem hipoteze o homologiji med »prostorom del«, definiranim z njegovo simbolno vsebino in posebej formo, ter med »prostorom pozicij« v polju kulturne produkcije.« (Dović 2003: 1293)

Bourdieu ponuja novo razumevanje polja in njegove strukture, položajev in bojev v njem. Njegova analiza nastanka, strukture in funkcije umetnostnega polja spada med tiste sociološke

pristope, ki si prizadevajo razširitev dometa raziskovanja umetnosti in literature ter vključiti nova področja. Bistven prispevek njegovega pristopa je v razumevanju relacij, ki izhajajo iz polja in njegove strukture ter pomembno določajo sodobno umetnost in tudi vse možne družbene položaje, ki so z njo opredeljeni. Pri tem lahko gre za producente, distributerje ali tiste, ki ustvarjajo in reproducirajo posebno veljavo umetnosti in dvojni diskurz umetnostnega sveta. »[...] v polju denar še zdaleč ni dovolj, pomembnejša je akumulacija simbolnega kapitala: priznana in spoštovano ime (založbe, kritika, pisca ...), kapital in moč posvečenja. V polju gre za dvojno igro, v kateri je treba obvladati dvojne zakone polja in se podrediti ekonomiji, ki vsaj na videz zanika finančni interes.« (Dović 2003: 1298)

Razčlenjenost polja ne zadeva samo ustvarjalcev, temveč vse, ki so kakorkoli v njem udeleženi. Avtor skrbno izbere prostor, kjer bo objavil svoje delo – na primer pisec žanrskega romana bo izbral komercialno založbo, hermetični pesnik pa elitno. Bourdieu (1996: 165) pravi: »Izbira prostora objave (v najširšem smislu) – izdajatelj, revija, galerija, časopis – je tako pomembna le zato, ker vsakemu avtorju, vsaki obliki produkcije in vsakemu produktu ustreza *naravni prostor* (že obstoječ ali pa tak, ki ga je treba še ustvariti) v polju produkcije; in zato, ker so produkti in proizvajalci, ki so "dislocirani" in niso na pravih mestih, bolj ali manj obsojeni na neuspeh.«

»Vsaka pozicija je definirana s strani objektivnega odnosa z drugimi pozicijami ali s strani sistema relevantnih lastnosti, ki ji dovoljujejo biti situirana v relacijah z drugimi strukturami.« (Bourdieu 1996: 216)

Coco Dias ali Zlata vrata

Coco Dias ali Zlata vrata je sedmi roman po vrsti izpod peresa Brine Svit. Gre za zgodbo o Coco Diasu, argentinskem plesalcu tanga v Parizu, ki se prepleta z drugimi nitmi in le na videz ohranja vodilno vlogo. Prvoosebna pripovedovalka je Valérie Nolo, pisateljica, ki jo med pisanjem svojega novega romana z naslovom *Mojstrovina*, preseneti zanimiva ponudba. Coco Dias ji predlaga, da jo nauči plesati tango v zameno, da o njem napiše knjigo. Valérie po kratkem pomisleku sprejme njegovo ponudbo. Tako se začne njuno skupno popotovanje po

življenju argentinskega izseljenca v Parizu, po zgodovini tanga in po učenju zблиževanja teles v plesu in življenju. Po mojem mnenju je Coco za Valérie to, kar je za Brino Svit tujina. Nov svet, nova čustva, nova pričakovanja, nov jezik, novo razmišljanje, nova občutja. V romanu zapiše, da je Coco prišel iz Argentine pred devetindvajsetimi leti, kar je približno toliko let, kolikor Brina živi v Parizu (roman je v Sloveniji izšel leta 2008, Svitova se je v Francijo preselila leta 1980). Valerie je napol Francozinja, po mamini strani pa ne pozna porekla, saj je bila mama posvojena.

Mojstrovina je delovni naslov knjige, ki jo zaradi Cocovega predloga Valérie preneha pisati. V njej je glavna oseba Agata, ki se sprašuje, kaj umetnino dela mojstrovino. S tem po mojem mnenju zastopa lik literarnega ustvarjalca, ki se sprašuje, kdo in na kakšen način določa, katero delo izmed vseh, ki so izdana na Slovenskem, bo kanonizirano in posvečeno:

»[...], kot zapiše Agata: ni mojstrovine brez neskončnih interpretacij, ni mojstrovine brez skrivnosti.« (2008: 18)

Delo ponese v kanon njegovo reproduciranje, interpretiranje. Čim več je pozitivnega odmeva med kritiškimi peresi, več možnosti ima, da postane kanonizirano.

Po Bourdieuju se na literarnem polju kaže obratno sorazmerje med literarnim prestižem in številom bralcev. Brina Svit ima v Sloveniji veliko bralcev, a hkrati ne spada med najbolj čislane predstavnike slovenskega literarnega polja. Avtorica je sama v enem izmed literarnih večerov pripomnila, da jo slovenski avtorji gledajo malo zviška. Kar pomeni, da Svitovi veliko število bralcev in ponatisov njenih knjig ne prinaša ravno najboljše pozicije na slovenski literarni sceni.

Coco za Valerie predstavlja čisto drug svet, svet ljubezni, sprejemanja in učenja. Valérie se je začela učiti tango, ker si je želela poskusiti nekaj novega, pa tudi zato, ker jo je zapustil mož in je ostala sama. Tukaj se v roman zapisujejo zunanje okoliščine iz avtoričinega življenja, saj je Svitova roman pisala v Buenos Airesu, kjer se je tudi sama učila plesati tango.

Coco Valérie sporoča, da naj se prepusti, da jo tango posrka vase. V svojem zvezku peščene barve naslednji zapis: »Ponavadi zmeraj vemo, kako se bo tango začel, ne pa, kako se bo končal. S tangom gremo vedno v neznano. Se razkrivamo ... Pripovedujemo, kdo smo.« (2008: 69)

Tujina ji dovoljuje biti to, kar je.

Con brio

Con brio je roman, ki predstavlja odnose, ki so polni presenečenj in preobratov. Spremljamo nenavadno ljubezensko zgodbo med starejšim moškim in mlado žensko v njenih dvajsetih. Svoji vlogi oba prepričljivo odigrata. R. A. Tibor je moški, blizu šestdesetih let, ki mu v zakon uspe ujeti mlado srno, kot Grušenjko poimenuje Tiborjev agent in založnik Farkas. Sprejme jo v svoj dom, toda že na začetku so namigi, da sta si zakonca to razmerje predstavljala drugače. Kati, kot jo kliče Tibor, se ne naseli v skupni spalnici, ampak si izbere svojo sobo, polkroglo sobo s stolpičasto kupolo. V njeni postelji neko noč preživi tudi neznanec, ki pa ga Tibor ne prežene iz stanovanja. Potrpežljivo se ji skuša približati, a neuspešno. Po Katijinem prihodu sta iz Tiborjevega življenja odšli Ema in Marie-Helene, gospodinjska pomočnica in tajnica. Tako v stanovanju ostaneta sama, Tibor in Grušenjka, ki pa ne živita zakonskega življenja. Bolj ko se Tibor trudi, da bi konzumirala zakonski stan, bolj ga Grušenjka odklanja. Njuna zveza je bila sklenjena na podlagi dogovora, da si ne postavljata nobenih vprašanj in zato je Tiborju ni preostalo drugega, kot da skuša ugotoviti pravila igre, po katerih se ravna njegova žena, in ji priti blizu. Vendar je Grušenjka živela svoje življenje, mimo svojega moža. Hodila je ven, se zabavala, nakupovala in zapravljala Tiborjev denar.

Svoje medene tedne sta preživela v Parizu, kajti:

»Pariz je bil najino mesto. Ne le zato, ker naju je življenje vsakega posebej zajelo v njem, ker sva se tu srečala in tu živela. Ampak predvsem, ker je bila najina zgodba, takšna, kakršna je bila in kakršna je, mogoča le v tem mestu. Nikjer drugje na svetu ne bi bila tako nepredvidljiva, nemotena in neusmiljena in nikjer drugje se ne bi odvijala pod tako intenzivnim nebom.« (1998, 32-33)

S tem, da je avtorica umestila dogajanje romana v Pariz, se je precej bolj približala francoskemu literarnemu polju, slovenskemu literarnemu polju se je še najbolj približala s svojim tipom junaka, s katerim poseže v duhovne karakteristike slovenske književnosti (Matajč 1998: 166). Tibor je pasiven, skoraj apatičen, prepusti se igri svoje izbranke, čeprav ne ve točno, za kaj gre. A to ga ne zmoti v tolikšni meri, da bi jo odslovil. Medtem Grušenjka poseblja aktiven princip življenja, živi po svojih načelih in izpolnjuje svoje načrte in želje. To je razvidno iz zadnjega

dela romana, kjer izvemo, da je za Tiborja vedela že prej in kovala načrte, kako se mu bo približala. Šla je do njegovega založnika, Farkasa, in ga prosila za Tiborjev naslov. Vse to je počela, ker si je želela toplega družinskega zavetja in je v Tiborju je videla očetovsko figuro. Njuno srečanje na koktajl zabavi ni bilo le naključje. Grušenjka je premetena in spretna igralka v predstavi življenja.

Zanimiv je tudi odnos med Tiborjem in Farkasom. Farkas je Tiborjev založnik in agent oziroma

»[...] dober založnik in dober agent, čeprav nisem imel nikoli drugega založnika ali agenta, da bi lahko primerjal. Najbrž je res, da brez njega danes ne bi bil R. A. Tibor, kot je tudi res, da založba F. Farkas brez mene ne bi bila to, kar je.« (1998: 50)

»Prihajala sva skoraj iz iste dežele, in domovina je bila prva stvar, ki sva se je hotela znebiti. Domovina je lim, korenine so suženjstvo, sva citirala vsak svojega bolj ali manj slavnega apartrida. Vsak iz svojih razlogov sva se hotela zgubiti v velikem svetu in se na novo najti.« (1998: 50)

Oba sta bila priseljence v Parizu in najbolj na svetu sta si želela prikriti svoj izvor. Mogoče pa je bil njun namen najti tistega pravega, brez kakršnihkoli determinacij, pričakovanj in se čisto svobodno na novo ustvariti.

Farkas je Tiborja vedno nagovarjal z levji brat, kot npr.:

»Tibor, levji brat, prosil bi te, da nekaj narediš zame,« mi je rekel tisto jutro po telefonu. (1998: 11)

Ali:

»Ali se spomniš, levji brat, kaj sva sklenila tisto popoldne o ženskah in literaturi?« (1998: 50)

Tiborju se šele na koncu razkrije, da je on tisti, ki je šibkejši člen tega prijateljstva, Farkas je lev in Tibor je zgolj njegov ubogi brat, ki je v podrejenem položaju. Mogoče nam avtorica na tem mestu želi predstaviti, kakšen je odnos med pisateljem in njegovim agentom oziroma založnikom. Založnik daje avtorju občutek, da on vodi igro, toda v resnici je avtor tisti, ki je podrejen in vodljiv. Na koncu romana Farkas Tiborju predlaga: »Usedi se vendar že na svoj avtobus, levji brat.« (156)

Spodbudi ga, naj po koncu neuspele romance in zakona z Grušenjko napiše nov roman. Nekako ga usmeri, mu namigne, da bi to bilo koristno tudi iz ekonomskih razlogov. Vidimo, da je agent tisti, ki se ukvarja z ekonomskimi vidiki knjige, medtem ko pisatelj lahko le sledi njegovim usmeritvam, hodi na zabave, intervjuje, ki mu jih preskrbi agent. V tem smislu je pisateljeva komercialna uspešnost precej odvisna od agenta. Pri vožnji z avtobusom se Tiborju odprejo miselne poti, zajadra v kraje, kamor bo postavil junake svojih novih knjig. Naslednja junakinja bo na tujem priznana in spoštovana slovenska operna pevka.

Smrt slovenske primadone

Roman je napovedan že v *Con Brio*, kjer Tibor načrtuje svoj naslednji roman o slovenski primadoni. *Smrt slovenske primadone* in *Con Brio* se na različna načina navezujeta na slovenski literarni prostor. Prvi se precej bolj neposredno in je zelo neprizanesljiv do slovenskega načina življenja kot do prostora, ki ne ceni in ne potrebuje umetnosti. Prvoosebni pripovedovalec, novinar francoske revije *Petronius*, svoj članek o Sloveniji pomenljivo naslovi *Diskretni šarm provincializma*. Na eni strani povečuje naravne lepote Slovenije, po drugi pa kot kontradiktorno prikazuje njeno zadušljivo in provincialno vzdušje.

Kot Leina največja nasprotnica je predstavljena njena mama Ingrid, ki svoji hčeri ne privošči uspeha. Ingrid je mestna gospa, dobro situirana in po poklicu anesteziistka. Lea je v svoji mladosti bila ponosna na mamo, ker je opravljala poklic anesteziistke.

»Anesteziistka je, da te lahko uspava v smrt, kadar hoče, in te prebudi nazaj v življenje, prav tako, kadar hoče, sem rekla.« (56)

Ingrid je Leo sestradala do smrti. Kljub uspešni mednarodni karieri je ostala podrejena materi, njenemu mnenju in njenemu načinu življenja, ki je bil za Lejko, kot jo je klicala Ingrid, najbolj pravi in hkrati edini možni. Pri Ingrid doma se je takrat, ko ona določi. Drugače se ne je. Lea kot odrasla živi brez teh pravil, toda ko pride živet domov, se mora ravnati po Ingridini volji, a le-ta jo duši in na koncu ubije. Postavlja se vprašanje, zakaj se ji ni postavila po robu? Zakaj je sprejela materino voljo, ki jo je pripeljala do pogube? Mati je na nek način povzročila njeno smrt, toda Lea je imela usodo v svojih rokah. Delovati bi morala kot odrasla in se čimprej rešiti uničujočega odnosa s svojo materjo.

Njen najboljši prijatelj in spremljevalec skozi različna evropska mesta, Madrid, Pariz, Milano in tudi v Sežani, je v njeni rodni Ljubljani skoraj ni prepoznal. V Ljubljani se mu je zdela kot nekdo drug. Pred tem sta se lahko neskončno dolgo sprehajala po evropskih ulicah, v Ljubljani to ni bilo mogoče.

»Nenadoma ne zna več hoditi z mano, hočem reči, v koraku, drug ob drugem, kot sva to počela do doslej, kjer koli, ob kakršni koli uri ali vremenu, ni važno, Pariz, Milano, Sežana ... Nenadoma se ji mudi, nenadoma je nestrpna, nenadoma ima ostrejši glas. Nenadoma je drugačna.« (98)

Ljubljana jo popelje nazaj v otroštvo. Zamegli ji oči in razum, da ne vidi več svoje prave veljave. Med gledanjem sestričnih družinskih fotografij ji francoski spremljevalec poskuša odpreti oči:

»Vsakič, ko mi je podala eno izmed njih, sem poskusil ujeti njen pogled. Le kaj delava za to mizo, sem ji govoril. V tej zaprti kuhinji brez zraka? Kaj imaš skupnega s temi ljudmi?« (103)

Opazil je, da Lea že dolgo časa ne spada v to okolje, da ga je že zdavnaj prerasla in si zgradila zavidanja vredno kariero na tujem. Toda Leo muči, ker se Ingrid ne veseli njenih uspehov. Ingrid ne prenese, da jo je hči v nekem trenutku prerastla in preseгла. Ne najdeta skupnega jezika. Njun odnos je mogoč samo v primeru, da ostane vse enako – Ingrid vodi, Lejka sledi. Skozi roman nam je razkrito, da ima Ingrid odpor do vsega, kar je tuje. Tuje ji je tudi hčerkino življenje, ustvarjanje in kariera operne pevke. Ko je nekoč pri njej na obisku v Parizu, se v eni izmed restavracij zastrupi s hrano in predčasno odide domov. S tem si je le utrdila svoje mnenje in obenem pripomnila: »Ti Francozi ne znajo kuhati, je baje rekla.« (54)

Po mojem mnenju je pisateljica v tem romanu prikrito kritična tudi do slovenske literarne scene in kritikov. Glavna junakinja Lea je svetovno priznana operna pevka, toda domači mediji jo opazijo in ji namenijo pozornost šele po tragični smrti in jo celo uvrstijo v izbor za Slovenko stoletja. Med vrsticami je zaznati avtoričino ironijo, saj se tudi sama čuti spregledano med slovenskimi pisatelji.

Roman je bil uvrščen v zbirko časopisa *Delo* Vrhunci stoletja. Zbirko sestavlja 50 del, izmed slovenskih so vanjo vključeni še Vitomil Zupan z *Igro s hudičevim repom*, Drago Jančar z *Galjotom* ter Marjan Rožanc z *Romanom o knjigah*.

8. MIGRANTSKA IZKUŠNJA LITERARNIH OSEB V DELIH BRINE SVIT

Brina Svit v *Hvalnici ločitvi* iskreno piše o svojih prekinitvah in razhodih v življenju. V tujini mora večkrat pojasnjevati, da ni v eksilu, temveč, da je tujino zapustila zaradi družinskih razlogov. Svitova (2011: 19) piše: »[...] prepričana sem, da sem odšla živeti v Francijo s prvim Francozom, ki mi je prekrižal pot, tudi zato, da sem lahko postavila tisoč dvesto petdeset kilometrov medse in mamó.« Razlogi za migracijo torej niso ekonomski, niti politični, niti karierni, temveč predvsem poskus, da se oddalji od dominantne matere.

V njenih delih nastopajo junaki, ki imajo migrantske izkušnje. R. A. Tibor, Grušenjka, Lila Sever, Coco Dias so zapustili svoje domovine in se naselili v Parizu. Vsak od njih ima do rodne grude drugačen odnos, tudi ni v vseh enako razložen in opisan. V romanih *Smrt slovenske primadone*, *Odveč srce* in *Coco Dias ali Zlata vrata* je del dogajanja postavljeno v domovino glavnih oseb, v Leino in Lilino Slovenijo ter Coco Diasovo Argentino.

Izvor in etična pripadnost junakov se pojavljata v vseh delih, večina glavnih junakov je zaznamovana s svojim poreklom, v dobrem ali slabem smislu. Lea in Lila Slovenije ne marata preveč, sta zadovoljni na tujem, medtem ko je zgodba pri Argentincu v Parizu drugačna. Pri glavnih junakih je mogoče čutiti avtobiografske poteze avtorice, čeprav nobeno, razen *Morena*, ni avtobiografsko delo.

Selitev Brine Svit v Pariz je zagotovo vplivala tudi na njeno literarno ustvarjanje. V današnji dobi se v zahodni svet selijo predvsem posamezniki, ki iščejo boljše osebno udobje ali socialne pogoje. Kot menita Pourjafarijeva in Vahidpour (2014: 679), se v literaturi veliko bolj kompleksno odraža realno družbeno stanje, hkrati se le-ta bolj približa realnim človeškim čustvom in občutkom kot kakršnekoli znanstvene raziskave. Obenem zapišeta (prav tam, 690), da je v literaturi migrantov verjetno prisotno več ambivalentnosti, pluralnosti, spremenljivosti identitet kot v kateremkoli drugem vidiku življenja.

Vsa dela, ki jih obravnavam v svoji diplomski, je Brina Svit napisala v Parizu, dogajališča teh romanov pa so v glavnem v tujini. V *Con Briu* je dogajanje ves čas postavljeno v Pariz, roman *Smrt slovenske primadone* se dogaja v Madridu, Parizu, Milanu, Sežani in Ljubljani, glavna

lokacija *Morena* je Toskana, *Odveč srce* se odvija v Parizu in na Bledu. V vseh romanih je lokacija dogajanja pomembna in določujoča.

Moreno

Moreno je Brinino najbolj izpovedno delo, govori o njenih dvomih, strahovih in notranjih bojih glede jezika, izvora, pripadnosti, sovpadanju identitet, družini in ljudeh, ki jih spozna na pisateljski koloniji v Toskani, kamor odide za šest tednov z namenom napisati ljubezensko zgodbo *Sreča*, 23 m². Toda njen nemirni duh in njemu sledeča ustvarjalnost steketa nekaj povsem drugega. V romanu smo iz prve roke soočeni s pisateljčinimi prvimi poskusi jezikovnega preskakovanja, z vključujočimi vzponi in padci.

Ko po neuspešnih poskusih pisanja ljubezenskega romana prične pisati v francoščini, ji to sproži nemalo vprašanj. Meni (Svit 2003: 16), da je pisanje v francoščini prezahtevno zanjo in da ko bere svoje prve stavke, zapisane v nematernem jeziku, ne prepozna svoje pisave. »Ta jezik je preveč uglajen zame. Brezhibno ukrojena obleka, elegantna, stroga, sofisticirana ... Ne počutim se najbolje v njej, ne morem se gibati v njej, kot bi hotela, ali je ponositi na svoj način.« (16) Tukaj se kaže tesnoba in negotovost pri pomembnem življenjskem premiku, pri katerem gre za več kot samo avtomatizirano jezikovno spremembo.

Sprašuje se, kakšno ceno ima prestop ustvarjanja iz enega v drug jezik, saj ne verjame v srečno dvojezičnost. Že na začetku sta prisotna skeptičnost in nezaupanje v pozitivno razrešeno notranjo dilemo. Na eni strani je francoščina, ki je zanjo predvsem cerebralna, precizna in kodificirana jezik, in na drugi strani slovenščina, v kateri se lahko izraža emocionalno in prožno. Svitova je po dvajsetletnem bivanju na tujem še vedno čustveno navezana na slovenski jezik in ga instinktivno povezuje s svojim otroštvom, kajti v slovenščini se je naučila ljubiti, smejati, jokati, bati se (prav tam, 18). Zaradi tega se boji, da ji bo pisanje v francoščini to vzelo.

V *Hvalnici ločitvi* prizna, da se sama prevaja v slovenščino, ker ima slabo vest, da je zapustila rodni jezik (Svit 2011: 78). Na ta način ohranja slovenščino, ki jo veže z domovino. Kot pripoveduje, je slovensko naučila svoja otroka »takorekoč teroristično, kot da bi bila zame to najbolj pomembna stvar na svetu.« (27)

Kot Slovenka v Parizu se je precej trudila ohranjati slovenske korenine tudi preko svojih otrok, v smislu družabnega življenja pa se ni vključila v diasporo ali se družila zgolj z ljudmi slovenskega izvora.

Kot je zapisala (prav tam, 26), se ni počutila posebej zavedno Jugoslovanko in je vedno bolj pogledovala proti velikim evropskim glavnim mestom, kot so Pariz, London, Rim, Madrid ... V Parizu je želela živeti francosko življenje, od slovenske epizode pa ohraniti zgolj najlepše. »In zdaj sem torej na tem, da zapustim ta jezik, za katerega sem se borila vsak dan v teh dvajsetih letih, odkar živim v Parizu?« se sprašuje v *Morenu* (27). Slovensko identiteto je navezovala predvsem na slovenski jezik.

Toda zgodi se ji dobra stvar, saj ugotovi, da lahko v francoščini osvobodeno piše o svoji mami. Podoba matere je pri njej precej izkrivljena, saj z njo ni imela dobrega odnosa. Svojo mamo opisuje kot dominantno in pogumno žensko, ki je zmeraj hotela imeti prav. Svitova se ji je kot majhna punčka vedno podrejela, jo občudovala, a se je hkrati tudi bala (2011: 61). Eden izmed razlogov za izselitev v Francijo je bil tudi ta, da se je rešila bolečih in obremenjujočih spon njunega razmerja. V francoskem jeziku začuti, da lahko piše o delih svojega življenja, ki so zanj boleči. Do njih se lahko opredeli z neko mero distance in od zunaj pogleda na svoje življenje v Sloveniji in slovenski družini. Kot ji je Pariz pomenil nekakšen fizični umik, ji francoščina nudi psihološki pobeg iz spon boleče preteklosti.

V kakršno koli mentalno pokrajino je vpet migrantski avtor, v njem obstajajo sile, ki vlečejo v nasprotno smer, in to se odraža tudi v njegovem delu. Kulturni teoretiki in literarni kritiki se strinjajo, da je fascinacija takšne literature v tem, da se nasprotujoče sile znotraj pisatelja dopolnjujejo in hrepenijo druga po drugi (Pourjafari in Vahidpour 2014: 685). V *Morenu* nam Svitova popolnoma razgrne vse sile, ki bojujejo znotraj nje. In hkrati želi pokazati svoj pravi, svoj današnji obraz, današnjo identiteto, ki je skupek vseh različnih sil, prilagoditev in izkušenj. V romanu pravi: »Nisem več Jugoslovanka, nisem več prava Slovenka, nisem prava Francozinja ... Sem extracomunitaria, extracomunitaria kot Mohamed in Milika, [...]. Izvenskupinska.« (93)

Mohamed in Milika sta drugorazredna priseljence v Italiji, prvi prihaja iz Maroka, Milika pa iz Albanije. Brina se na posestvu najbolje razume prav z baroničinima služabnikoma, ki sta odšla iz svoje domovine v boju za preživetje. Menim, da pisateljici prehod v nov jezik pomeni novo

rojstvo in da menjava jezika pomeni preživetje njene ustvarjalnosti oziroma prehod v novo poglavje njenega življenja, pot v nov jezik, novo kulturo in kot zapiše sama: »Pogreznem se v globok gozd dvomov, ki je v tem trenutku moja edina destinacija.« (93)

Avtorica doživlja svojo identiteto kot nekaj prehodnega in fleksibilnega, kar se z novimi življenjskimi izkušnjami preoblikuje. Kot piše Vogrinc v spremni besedi *Zamišljenih skupnosti* Benedicta Andersona, so vse skupnostne identitete relacijske identitete, katerih smisel in obstoj sta samo v nanosu na drugačne identitete. Nihče ni član samo ene zamišljene skupnosti, pač pa se zamišljanja nalagajo eno na drugo, se med seboj ignorirajo, izrivajo, zlepljajo ali razdružujejo (Vogrinc 1999: 189).

Smrt slovenske primadone

Leina življenjska zgodba se prične in konča v Ljubljani. Ljubljano je imela obupno rada, vsemu navkljub, »kar pomeni točno to: bolj kot drugi, ki jo imajo radi – če že moram uporabiti to besedo – iz udobja in navade in predvsem, ker nimajo izbire.« (97)

Lea službeno potuje po Evropi, ima koncerte v največjih evropskih mestih, doživlja utrip evropskih metropol. Pri mladih letih je odšla v Pariz z namenom, da se nauči peti, ker je bilo to tisto, kar jo je najbolj veselilo, medtem ko je njena mama želela, da bi postala pianistka. Mesto, kamor junakinja odide, da zaživi in prične uresničevati svoje želje, je zopet Pariz. A pri Lei je hkrati prisotna neznanska navezanost na dom in na mamo. Kot da te vezi ne more ali mogoče celo noče pretrgati. Ob vseh hvalospevih in mojstrstvu, ki ji ga pripisuje tujina, si še vedno želi materine potrditve. Mama je v tej zgodbi negativna oseba, saj gre za žensko, ki se ni sposobna veseliti uspeha in slave svoje hčerke. Namesto tega ji je raje očitala, ker ni sprejela njenega, običajnega načina življenja.

Pisateljica v *Hvalnici ločitvi* opiše svoj odnos z materjo v mladosti, za katerega menim, da je podoben temu med Leo in Ingrid. O svoji mami, ki jo po dolgem času obišče in jo nenadoma preseneti njena postarana in obolela pojava, piše: »Tista, ki sem jo tako zelo občudovala, ki sem se je bala, ki sem jo varovala, ki sem ji hotela ugajati, ki sem ji kljubovala, a tako, da sem se zmeraj uklonila, odnehala, ker sem bila prepričana, da so hčere tiste, ki morajo odnehati, odložiti orožje, se opravičiti, ne da bi vedela, zakaj, oziroma ne da bi vedela, da gre ljubezen

med materami in hčerami v obe smeri, da se tudi matere lahko opravičijo svojim hčeram za vse hude in krivične besede, ki so jih izrekle, in ne zmeraj obratno?» (61)

Njen spremljevalec, novinar Petroniusa, ne razume Leinih družinskih travm, saj je odraščal brez staršev, medtem ko se Lea oklepa trpljenja, ki ji ga povzroča njena mama. V enem izmed pogovorov z njim, ko lahko slutimo in hkrati upamo, da se zaveda patološkosti svojega odnosa z materjo, pravi: »Pravzaprav tudi jaz nimam družine ... Prave družine ... Čeprav se ves čas trudim, da bi jo imela ... Najbrž se bojim biti od nikoder ... In od nikogar ...« (101)

Lea se v tujini počuti osamljeno in se pri tem oklene tudi najbolj trhle bilke, ki ji je še ostala od družine. Hkrati se počuti tudi krivo, ker je odšla od doma. Tega Brina Svit ne doživlja, saj se je ravno z izselitvijo rešila bolečih in utesnjujočih spon svoje družine.

Odveč srce

Lila Sever, glavna protagonistka romana *Odveč srce*, je Slovenka, ki živi s svojo družino v Parizu. Sredi romana izvemo, da si je že od nekdaj želela živeti tam. Mlada se je poročila s fotografom Danijem, da ji ni bilo potrebno iti na univerzo, kot je želel njen oče, Matija Sever. Skupaj z Danijem se je odpravila živeti v Pariz, toda z njim ni bila dolgo. Kot bralki se mi zdi, da je Lilin prvi mož zgolj odskočna deska, da odide od doma. Dani je v romanu le bežno omenjen, o njem zvedemo samo to, da sta se z Lilo po poroki preselila v Pariz, po ločitvi je odšel v London in da je po poklicu fotograf.

V Parizu, na razstavi spozna Simono, s katero postaneta najboljši prijateljici in sostanovalki. Preko nje spozna svojega drugega moža, Pierra. Z njim imata enega otroka, sina Oskarja. Z enim otrokom je želela prekiniti s pravilom številke dve v svojem življenju – dve mami, dva očeta, dva polbrata, dva moža, dve državi, Slovenija in Francija. Ko sedi na letalu, da bi šla na očetov pogreb, jo neznanec na sosednjem sedežu, potem ko sliši, da se s stevardeso pogovarja slovensko, vpraša, ali je Slovenka ali Francozinja. Lila mu preprosto in mirno odvrne, da oboje, toda po mojem mnenju ne preveč prepričljivo, saj ga s hitrim in jasnim odgovorom želi predvsem odvrniti od tega, da bi še naprej drezal vanjo.

Lila Sever ne mara Slovenije, ničesar, kar je povezano z njo. Še najmanj pa ji je všeč Bled, kjer ji je oče po svoji smrti zapustil hišo. Lila ob enem izmed obiskov Slovenije z družino in Simono

Bled označi za kič in za pocukranega ter nadaljuje: »Ja, z ledenim sladkorjem ... Sladkorjem za torte ... Bled kot dvonadstropna poročna torta, s figuricama mladoporočencev na vrhu, mladoporočencev v črnem, kot bi žalovala ...« (42)

Zato ne razume, zakaj točno je oče kupil hišo ob jezeru in jo zapustil njej, saj kot pravi: »Kot veš, nisem posebej sentimentalna, nostalgična. Domovina ni zame nobena svetinja ... Družina prav tako ne ...« (51)

Tudi pisateljica ni navdušena nad idilično podalpsko pokrajino in se z njo ne identificira. V *Hvalnici ločitvi* zapiše, da: »je Lila Sever, junakinja Odveč srca, moja *porte-parole*. Seveda ni naključno, da se roman dogaja ob tem jezercu, s katerim se istoveti cel slovenski narod [...]« (2011: 76)

Kljub temu da že dolga leta živi v Parizu, je v Lili ostalo nekaj tipične slovenskosti, in sicer vsako jutro prezračiti stanovanje, pozimi in poleti, ter zgodaj vstaja, tudi kadar ji ni treba. V romanu pripovedovalec malce ironično razloži: »To je gotovo ostanek njene slovenske kmečke narave, četudi nihče v njeni družini ni bil kmet: treba je zgodaj vstati, zajtrkovati zjutraj in ne opoldne ali celo kasneje.« (45)

Zdi se mi zanimivo, da se je Lilino skrito hrepenenje izpolnilo ravno na Bledu, kajti večkrat je zgolj pri sebi pomislila, »da bi se rada zapletla v ljubezensko zgodbo, kratko, lucidno, nepozabno.« (10) Na Bledu je srečala Sergeja, lokalnega zdravnika, in se spustila v bežno, neobvezujočo romanco, ki se je po Lilinem prepričanju tragično končala, saj ji Pierre ni povedal resnice o tem, kdo se je zares utopil v jezeru.

Na Bledu ji je uspelo stopiti iz vsakdanjosti: »Ne narediti tega, kar drugi pričakujejo od mene ... Enkrat, enkrat samkrat.« (128) Na koncu je Bled tisti kraj, kjer se ji izpolni želja in hrepenenje. Pisateljica vključi zanimiv preobrat, najlepše stvari se zgodijo tam, kjer se najmanj pričakuje.

O svoji avanturi odkrito in brez zadržkov govori z najbolj skrivnostno in zanimivo osebo, ki nastopa v tem romanu, s starejšim moškim Nastom, ki ga spozna v eni izmed blejskih gostiln. Nast je Romun, ki je živel v Parizu, Berlinu in Bukarešti, je mednarodni mojster šaha in ljubitelj tanga. Z njim se na Bledu največ pogovarja, saj se iskreno zanima zanjo. Lila o njem pravi:

»Mar ne gre za vrsto moškega, ki kakršnega si je zmeraj želela imeti v svojem življenju: ne sorodnik, ne prijatelj, ne ljubimec, le nekdo, ki je prisoten in naklonjen.« (10)

Nast deluje kot idealna figura, kot nekdo, ki popolnoma sodi v Lilin mozaik življenja. Označi ga za apatrida, za nekoga, ki je brez domovine in mogoče se Lila ravno zaradi te karakteristike ob njem počuti sproščeno. V njunih pogovorih odkriva in razkriva samo sebe.

9. ZAKLJUČEK

Brina Svit je kljub življenju v Parizu ohranila stike s Slovenijo, saj so ji to omogočile sodobne komunikacijske tehnologije. Od Andersona naprej, kjer je predstavil idejo o zamišljenih skupnostih, velja, da so narodi kot zgodovinski družbeni pojavi mišljeni kot zgodovinski rezultati in družbeni produkti komunikacijskih razmerij med ljudmi (Vogrinc 1998: 182). Svitova se v Franciji ne počuti izključene, odrinjene ali prezrte. Niti ni v njenih delih ali intervjujih zaznati domotožja. Kot Slovenka se lahko doživlja tudi v Parizu, »saj globalna komunikacijska razmerja niso spodrinila nacionalnih, pač pa se je globaliziral prostor zamišljanja posameznih nacij.« (prav tam, 199)

Svoje romane najprej napiše v francoščini, nato še enkrat v slovenščini. Pri nas je obravnavana kot slovenska pisateljica, medtem ko je v Franciji na knjižnih policah uvrščena med francoske ustvarjalce. Brina Svit pripada vsaj dvema literaturama, slovenski in francoski. Medtem ko piše v jeziku nove domovine in so njena dela postala sestavni del literatur drugih narodov, vnaša v tuje literature prvine slovenskih književnih in kulturnih tradicij.

Zanjo je identiteta vedno tudi nekaj ironičnega. Ironičnega v smislu, kot ga živijo ljudje ob meji. Kar pomeni, da ne gledajo sami vase, v svoj popek, ampak gledajo same sebe v ljudeh na drugi strani meje, v drugem jeziku, skratka v Drugem. Da se pogledaš z razdalje in se ne jemlješ preveč resno, se mi zdi nadvse dobrodošlo in celo nujno.¹⁵

Sama zase pravi, da se povsod po svetu počuti malo tujka, pa naj gre za rojstno mesto Ljubljana, trenutni kraj bivanja Pariz ali mesto, kjer je napisala knjigo, se v njem učila plesati tango, Buenos Aires. Ta občutek distance, da nikamor in nikomur ne pripada, ji daje ustvarjalni zagon.¹⁶

Po mojem mnenju jezik za pisateljico ni le orodje, temveč je tudi bivanje. Pisateljica je fizično in kulturno mobilna in spada med tiste avtorje, ki se odmikajo od značilnih kategorij izseljenskih in izgnanskih pisateljev. V njenih delih ni zaznati nekaterih tipičnih izseljenskih tem, kot so domotožje, izkoreninjenost, osamljenost, problem generacijskega prepada v

¹⁵ <https://www.dnevnik.si/1042702056>, 1. 6. 2016

¹⁶ <http://siol.net/trendi/kultura/brina-svit-ze-kot-otrok-sem-spoznala-da-ne-zelim-gledati-v-svoj-kroznik-temvec-opazovati-svet-135940>, 22.5. 2016

izseljenstvu, identitetni vidiki domovine ... Literarni temi romana *Coco Dias ali Zlata vrata* in *Noč v Reykjavíku* pa bi lažje povezali s temami svetovne književnosti kot pa s specifično izseljenskimi.

VIRI IN LITERATURA

Tina Bilban. Brina Svit. Coco Dias ali Zlata vrata. *Ampak* 10/2-3 (2009). 80.

Silvija Borovnik. Literarno-jezikovna polifonija in jezikovni prestop v literaturi Brine Svit. *Drugačnost v slovenskem jeziku, literaturi in kulturi / 52. seminar slovenskega jezika, literature in kulture*. Ljubljana: Znanstvena založba Filozofske fakultete, 2016. 3–45.

Igor Bratož. Naključja na različne načine. *Delo* 48/177 (2006). 18.

Pierre Bourdieu. *The Rules of Art: Genesis and Structure of the Literary Field*. Stanford California: Stanford University Press, 1996.

Pascale Casanova. *The World Republic of Letters*. Cambridge, Massachusetts; London: Harvard University Press, 2004.

Arianna Dagnino. Global Mobility, Transcultural Literature and Multiple Modes of Modernity. *Transcultural Studies* št. 2 (20. december 2013): 130–60. Dostopno na: <http://heiup.uni-heidelberg.de/journals/index.php/transcultural/article/view/9940>.

Arianna Dagnino. Transcultural Literature and Contemporary World Literature(s). *CLCWeb: Comparative Literature and Culture* 15, št. 5 (31. december 2013). Dostopano na: <http://docs.lib.purdue.edu/clcweb/vol15/iss5/7/>.

Lev Detela. Povojna slovenska zdomska književnost v Evropi. *Slovenska izseljenska književnost 1*. Ur. Janja Žitnik. Ljubljana: ZRC in Rokus, 1999. 117–131.

Ivan Dobnik. Extracomunitaria in Saint Victorie. Brina Svit, Moreno. *Apokalipsa* 67/68-69 (2003). 394–395.

Marijan Dovič. Bourdieujeva radikalna vizija umetnostnega in literarnega polja. *Sodobnost* 67/10 (2003). 1293–1306.

Marjan Drnovšek. Izseljivanje Slovencev v razvite evropske države do leta 1940. *Slovenska izseljenska književnost 1*. Ur. Janja Žitnik. Ljubljana: ZRC in Rokus, 1999. 29–60.

Mateja Hrastar. Brina Svit, Odveč srce. *Mladina* 28 (2006). 74.

Marko Juvan. *Prešernovska struktura in svetovni literarni sistem*. Ljubljana: Literarno umetniško društvo Literatura, 2012.

- Tina Kozin. Boleče osamosvajanje: Brina Svit, Moreno. *Literatura* 15/148-149 (2003). 226–231.
- Tina Kozin. Že (pre)večkrat videno. *Literatura* 19/187-188 (2007). 257–282.
- Manca Košir. Z vsako ljubeznijo nas je več. *Nova revija* 25/291-292 (2006). 113–134.
- Franci Kapler. Pišem za nekaj dolgih, intenzivnih požirkov. *Finance* št. 144 (2003). 15.
- Vesna Milek. Kot bi ti nekdo natočil liter in pol čiste emocije. *Delo* 48/144 (2006). 34–36.
- Vanesa Matajč. Kunderov roman Neznosna lahkost bivanja. *Esej na maturi 2007*. Ljubljana: Mladinska knjiga, 2006. 57–77.
- Vanesa Matajč. Spremna beseda. *Con brio* [Brina Švigelj-Mérat]. Ljubljana: Nova revija, 1998. 159–172.
- Josip Osti. O romanih Brine Svit. *Sodobnost* 11/12 (2001). 1486–1491.
- Fatemeh Pourjafari, Abdolali Vahidpour. *Migration Literature: A Theoretical Perspective*. Dostopano na: <http://thedawnjournal.com/wp-content/uploads/2013/12/2-Fatemeh-Pourjafari.pdf>.
- Brina Svit. *Coco Dias ali Zlata vrata*. Ljubljana: Cankarjeva založba, 2008.
- Brina Svit. *Con brio*. Ljubljana: Nova revija, 1998.
- Brina Svit. *Hvalnica ločitvi*. Ljubljana: Cankarjeva založba, 2011.
- Brina Svit. *Moreno*. Ljubljana: Cankarjeva založba, 2003.
- Brina Svit. *Noč v Reykjavíku*. Ljubljana: Cankarjeva založba, 2013.
- Brina Svit. *Odveč srce*. Ljubljana: Cankarjeva založba, 2006.
- Brina Svit. *Slovenski obraz*. Ljubljana: Cankarjeva založba, 2014.
- Brina Svit. *Smrt slovenske primadone*. Cankarjeva založba, 2000.
- Brina Švigelj-Mérat. *April*. Ljubljana: Mladinska knjiga, 1984.
- Brina Švigelj-Mérat. Trikrat tenka Identiteta. *Delo* 40/35 (1998). 49.
- Brina Svit, Peter Kolšek. *Navadna razmerja*. Ljubljana: Cankarjeva založba, 1998.

Vladimir P. Štefanec. Trojna negotovost: Brina Svit, Moreno. *Delo* 45/143 [Knjževni listi]. 12.

Julija Uršič. *Kiš: O avtobiografskem in metafikcijskem v prozi Danila Kiša*. Ljubljana: Literarno-umetniško društvo Literatura, 2015.

Petra Vidali. Cela ali polliteratura? *Literatura* 10/89-90 (1998). 208–211.

Petra Vidali. Globoko površen roman. *Literatura* 12/111-112 (2000). 211–214.

Nives Vidrih. Brina Svit, Smrt slovenske primadone. *Naša žena* 5 (2002). 67.

Jože Vogrinc. Zamišljene skupnosti danes. *Zamišljene skupnosti* [Benedict Anderson]. Ljubljana: SH – Zavod za založniško dejavnost, 1998. 181–201.

Blaž Zabel. Slogovna mojstrovina. *Pogledi* 5/9 (2014). 19.

Janja Žitnik Serafin. Pisatelj med dvema domovinama: Louis Adamič in vprašanja nacionalne, etnične in kulturne identitete. *Dve domovini: Two Homelands* 30 (2009). 115–128.

Janja Žitnik Serafin. Lev Detela in nekatere značilnosti sodobne književnosti izseljencev, *Sodobna slovenska književnost: (1980–2010)*. Ljubljana: Znanstvena založba Filozofske fakultete, 2010 (Obdobja 29). 441–446.

Janja Žitnik, Helga Glušič, ur.: *Slovenska izseljenska književnost 1, 2, 3*. Ljubljana: ZRC in Rokus, 1999.

Janja Žitnik Serafin. *Večkulturna Slovenija*. Ljubljana: založba ZRC, 2008.

Janja Žitnik. Uvod. *Slovenska izseljenska književnost 1*. Ljubljana: ZRC in Rokus, 1999. 13–25.

Janja Žitnik. *Pogovori o Louisu Adamiču*. Ljubljana: Prešernova družba, 1995.

Maja Žorga Dulmin. Brina Svit: Con brio. *Literatura* 15/47 (2003). 173–174.

Oton Župančič. Adamič in slovenstvo. *Zbrano delo*. Ljubljana: Državna založba Slovenije, 1984. 49–59.

POVZETEK

Na povečanje mobilnosti in preseljevanja v družbi se odziva tudi literatura, ki z novimi vsebinami dobiva tudi nova poimenovanja, kot sta literatura mobilnosti in literatura migracij. Polja literarne komunikacije se med seboj prekrivajo in sodobni izseljenski avtorji postajajo vse bolj transnacionalni. Brina Svit je z leti bivanja v Franciji postala dvojezična pisateljica, ki je svoj izseljenski položaj zelo dobro izkoristila na mednarodnem literarnem trgu. V Sloveniji gostuje na različnih prireditvah, kjer je izpostavljena predvsem zaradi menjave jezika, ki je pri pisateljici prinesla nadgradnjo njene literarne ustvarjalnosti. Z romanoma *Coco Dias ali Zlata vrata* in *Noč v Reykjaviku* je tematsko prešla bolj na mednarodno raven. Razlogi za njeno migracijo niso ekonomski, niti politični, niti karierni, temveč gre bolj za poskus, da se oddalji od dominantne matere in se osebno izgradi.

Ključne besede: Brina Svit, mobilnost, migracije, dvojezičnost.

ABSTRACT

The increase in mobility and migration within society responds in the literature, which with new content gets a new designations, such as the mobility of literature and literature of migration. Fields of literary communication overlapping and contemporary emigrant authors are becoming increasingly transnational. In years of residence in France Brina Svit became a bilingual writer, who took very well advantage of her emigration position on the international literary market. In Slovenia, she is hosted at various events where she is exposed mainly due to the linguistic change. Changing the language of the writer brought in upgrading its literary creativity. Novel *Coco Dias or Golden Gate* and *Night in Reykjavik* are thematically moved more to the international level. The reasons for her migration are not economic, nor political, nor a career, but rather as an attempt to distance itself from the dominant mother and to build autonomous personality.

Key words: Brina Svit, mobility, migration, bilingualism.

Avtorica izjavljam, da je zaključno delo, ki ga oddajam, moje avtorsko delo.

Zahvaljujem se svoji družini in prijateljem, ki so mi v času študija in pisanja diplomskega dela stali ob strani in me podpirali.